

הלכות

חג הסוכות

ארבעת המינים ♦ סוכה ♦ חול המועד

ממורינו הגאון רבי דוד סופר שליט"א

רב קהילת בני הישיבות "אלפי מנשה"

מרכז בני ברק

לע"נ
א"מ הגה"צ ר' אברהם אשר ב"ר מנחם סופר הכ"מ
נלב"ע בפני דמעלי שבת ויו"כ תשפ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

קונטרס הלכות חג הסוכות

מהדורת

אלה מועדי יי מקראי קדש אשר
תקראו את"ם
במועד

ע"ש ולעילוי נשמתו

של האי גברא רבא יראתו קודמת לחכמתו
הגאון הצדיק רבי תומר איזק זצ"ל
שטרח ועמל והתחיל במלאכת עריכת ההלכות
ולולי התמסרותו לא היו רואים אור עולם

ת.נ.צ.ב.ה.

נערך מתוך השיעורים הנמסרים במוצאי שבת
בבית המדרש "אלפי מנשה" בני ברק

(זמני השיעורים שעות חורף בשעה 9:00 שעות קיץ בשעה 10:00)

תוכן הענינים

ה. הלכות ארבעת המינים.....

ה. דיני לולב.....

נחלקה התיומת ✦ נקטם ראשו ✦ המנק ✦ עקום ✦ קנעפיל ✦ עלה גבוה מחבירו ✦ נעבד

ו. דיני הדס.....

שיעור השילוש ✦ עליו חופין את עצו ✦ הדס שוטה ✦ נשרו עליו ✦ יבשו או כמשו עליו ✦ נקטם ✦ ענפים היוצאים בין הקנים ✦ הדס מורכב

ז. דיני ערבה.....

ערבי נחל ✦ יבשה ✦ נשרו עליה ✦ נקטם ראשה ✦ כמושה ✦ עקומה ✦ התרת הקשר ✦

ח. דיני אתרוג.....

שיעור האתרוג ✦ חסר ✦ ניטל הפיטם או העוקץ ✦ חור ✦ מראה ירוק ✦ שינוי מראה ✦ נקלף ✦ ונשתנה מראיתו ✦ עגול ✦ אתרוג האסור באכילה

ט. מצות אגד.....

סוג האגד ✦ מאיזה מין יעשה האגד ✦ סדר המינים באגד ✦ אגד ע"י אשה או קטן ✦ ברכת שהחיינו ✦ איטר ✦ שכח לאגוד בעיו"ט ✦ קשר הלולב

י. נטילת הלולב.....

יז. הלכות סוכה.....

בניית הסוכה ✦ "שהחיינו" על בניית הסוכה ✦ דפנות ✦ ממה לעשות הדפנות ✦ מספר הדפנות ✦ דופן ע"י מוזיקה ותרים

יט. סכך.....

דברים המקבלים טומאה ✦ מחצלת ✦ דברים שאין לסכך בהם ✦ כמות הסכך ✦ פרגולה ✦ סיכוך לשם מצוה או צל ✦ הנחת סכך ע"י קטן ✦ דברים הפוסלים בסכך

כ. נוי סוכה.....

כד. דברים שיש להימנע מלעשות ולהכניס לסוכה.....

כה. אכילה החייבת בסוכה.....

כז. הלכות חול המועד.....

הקדמה להל' חול המועד ✦ האם איסור מלאכת חוה"מ מה"ת ✦ איסור מלאכה בחול המועד ✦ תספורת ✦ גזיזת צפרנים ✦ רפואה ✦ כיבוס ✦ טלטול בחוה"מ ✦ דברים האסורים משום טירחא ✦ צחצוח נעליים ✦ מקח ומכר ✦ מלאכת דבר האבד ✦ אמירה לגוי ✦ כבוד ועונג ומצות שמחה ✦ מקרא קודש ✦ שמחה במועד

פרק א

הלכות ארבעת המינים

דיני לולב

נחלקה התיומת

א. נחלקה התיומת [- הוא העלה האמצעי שדרכו להיות כפול], ואם נחלק רובו פסול, ובמיעוטו כשר, ולכתחילה מצוה מן המובחר ליטול לולב שלא נחלקה בו התיומת כלל, ולכה"פ שלא נחלקה טפח, כי ע"י הנענועים רגיל הוא להיסדק יותר ויש לחוש שמא יחלק רובו. (שו"ע תרמ"ה ג' ובמ"ב שם) ואם לוקח לולב שנחלקה בו התיומת במיעוטה, ובפרט בפחות מטפח, יכול להדביקו בדבק כדי שלא יפתח עוד וכשר לכתחילה. (פוסקי זמננו)

ב. פסול זה אינו אלא ביו"ט ראשון, אבל בשאר הימים כשר אפי' נחלק כולו. (מ"ב ס"ק י"ז).

נקטם ראשו

ג. נחלקו הפוסקים בנקטם ראש העלה האמצעי, האם נפסל אפי' בכל שהוא [כמו לענין שינוי מראה בראשו] או לא, ולהלכה מבואר בשו"ע (תרמ"ה ו' ובמ"ב שם) דאין להקל אלא במקום הדחק. ועל כן יש לבדוק היטב בראש הלולב, כי פעמים רבות נקטם העלה האמצעי מחמת מכה וכדו'.

ד. לולב שנגמר עם שתי תיומות, אפשר שיש להקל אם נקטמה רק אחת מהן. (מ"ב שם ס"ק כ"ט)

המנקה

ה. נחלק העלה האמצעי עד שנראה כשנים [כמין מזלג], פסול אפי' בכל שהוא. ואפי' לא היה כך בשעת גדילתו אלא נוצר בו אח"כ מחמת מכה וכדו', פסול, ויש לזהר הרבה בזה. (שו"ע שם ד' ובמ"ב)

עקום

ו. לולב עקום פסול, לפי שאינו הדר. ודווקא אם נעקם לצדדיו, או לפניו, דהיינו לכיוון ההפוך מגב השדרה, אבל נעקם לצד השדרה כשר. (שם ס"ח, ומ"ב)

קנעפיל

ז. לולב שיש בו כפתור (קנעפיל), היינו, שראשי העלין כפופין למטה, אם רוב העלים כפופין, דעת רוב הפוסקים שפסול, וכן נוקט המ"ב. ואם רק העלה האמצעי או מיעוט העלים כפופין, יש מחמירים, והמנהג להקל (שע"ת תרמ"ה ס"ט, ומ"ב שם). ודווקא כשנכפף רק בראשו ונשאר חלק גדול מהעלה בלי כפיפה, אבל אם גוף העלין נכפף הרבה מאוד ונראה כמו שנכפף לשנים, פסול, דלא הוי הדר (מ"ב ס"ק מ"א).

עלה גבוה מחבירו

ח. תיומת שעלה אחד גבוה מחברו, חושש מרן הגריש"א זצ"ל לפוסלו, מטעם סליק בחד הוצא. ואם ההבדל ביניהם הוא פחות ממילימטר, כשר.

נעבד

ט. ראוי להדר ולקנות לולב שאין בו חשש שעבדו בו בשביעית.

דיני הדס

שיעור השילוש

א. לכתחילה צריך שכל השיעור ג' טפחים של ההדס, יהיה משולש¹. וכל שהוא משולש ג' טפחים, אפי' אם רובו אינו משולש, וכגון שהיה ההדס באורך ז' טפחים, כשר לכתחילה. ובדיעבד ברוב ג' טפחים משולש סגי.

עליו חופין את עצו

ב. כתב השע"ת (תרמ"ו ג) "ענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס שעליו חופין את עצו". וכתב החזו"א (קמ"ו א) דאין כוונת השו"ע שבפועל יהיו עליו מכסין את עצו, אלא כל כמה שהם ארוכים דיו עד שאם היו צמודים לענף היו מכסים אותו, הרי זה "עליו חופין את עצו". אך אם הם קטנים שאם יכפפום אין בהם כדי לכסות הענף, פסול.

¹ צ"ע, דלענין רצועות תפילין מסתפק הביאור הלכה (ל"א ד"ה הרצועות) היכא ששחורות בשיעורן באורכן וברוחבן, והיותר מהשיעור אינו שחור, האם כשר או לא. ומאי שנא מהדס שמשולש בשיעורו והיותר מהשיעור אינו משולש, שהוא כשר ואי"צ לחתוך החלק שאינו משולש.

הדס שוטה

ג. הדס שוטה - ששני עלים יוצאים בגובה שוה, והעלה השלישי יוצא למעלה או למטה מהם - הרי הוא פסול. (תרמ"ו ג' מ"ב) ודעת מרן החזו"א זצ"ל, שאם מכוון העוקץ של עלה זה כנגד מקצת של זה, באופן שע"י חוט המקיף [-שיקיף את ההדס בחוט] יפגשו האחד עם השני, אע"פ שבעוקץ אחד נפגש הוא מלמעלה ובעוקץ אחד נפגש הוא מלמטה, נחשב הוא למשולש וכשר לכתחילה. (קה"י סוכה ס"י כ"ו)

נשרו עליו

ד. הדס שנשרו עליו, אם נשאר רוב שיעורו משולש, כשר מדין רובו ככולו. (מ"ב ס"ק י"ח)

ה. אם היה בכל שיעור ארכו, ג' עלים בכל קן, ונשר עלה אחד מכל קן ברוב שיעור אורך ההדס, יש מכשירים ויש פוסלים, ולהלכה אין להקל אלא בשעת הדחק. אך אם נשרו שני עלים ברוב שיעור אורך ההדס, פסול לכו"ע (מ"ב ס"ק י"ח).

יבשו או כמשו עליו

ו. הדס שיבשו עליו, פסול. - שיעור היבשות, אפילו אם נפרך בציפורן, מ"מ אם עדיין ירוקים הם, כשר. ואינם נקראים יבשים אלא כשילבינו פניהם. (תרמ"ו ז')

ז. יבשו רוב העלים, אך נשארו שלשה עלים לחים בקן העליון שבראשו, כשר, לפי שע"י ג' העלים הלחים שבראשו, שם הדר על כולו.

ח. נחלקו הפוסקים בנתייבש העץ, ונשארו העלים ירוקים, אם כשר או לא, והמ"ב לא הכריע בזה. (שם סק"כ).

ט. כמשו עליו, כשר. (שם ר')

נקטם

י. נקטם ראש ההדס, אם אין עלים סביבו וניכרת הקטימה, פסול, ואם מכוסה הקטימה בעלים ואינה ניכרת, נחלקו בזה הפוסקים, והעיקר להלכה שהוא כשר, אך לכתחילה ראוי להחמיר. ואם חותך את הענף הקטום עד מקום שהעלים מכסים את הקטימה, חוזר ההדס להכשרו לדעת הפוסקים לעיל שכשאין הקטימה ניכרת כשר, אך אסור לעשות כן ביו"ט, דהוי תיקון כלי. (שו"ע שם י', ובמ"ב ס"ק כ"ט ובשעה"צ ס"ק ל"ב)

ענפים היוצאים בין הקנים

יא. ענפים קטנים היוצאים מבין שורות הקנים, אין חיוב לקוטמם, ומ"מ נכון לכתחילה לקוטמם כדי שלא יפסיקו את השילוש. (מ"ב שם ס"ק ל"ג, ובשעה"צ ס"ק ל"ו) ודווקא אם מפסיקים ברוב הקנים של שיעור ההדס, אבל בפחות מכך אין לחוש. ובשבט הלוי (ח"ח ס"ס י"קמ"ח) תמה מאוד, מדוע אין לחוש לכך, הא קיי"ל דלמצוה בעינן שכל שיעור אורך ההדס יהיה משולש, ומאחר שענפים אלו מפריעים לשילוש, מדוע אין להקפיד שיהיה כולו משולש. ועל כן הוא נוקט דלכתחילה יש לקטום את הענפים הקטנים בשיעור כל הג' טפחים העליונים, כדי שיהיה כולו הדס עבות. והחזו"א (קמ"ו ס"ק ל"א) כתב דיש לקטום רק מה שמפסיק בין עלה לעלה, ולא מה שבין קן לקן, שאם חושש שבחיתוך הענפים יחתוך את ההדס, יש לסמוך על דברי הק"נ שהעיד שהמנהג הוא שלא להקפיד ע"ז.

הדס מורכב

יב. הדס מורכב פסול, אך בסתמא אי"צ לחשוש שהוא מורכב. (מ"ב תרמ"ח ס"ק ס"ה)

דיני ערבה**ערבי נחל**

א. יש מחמירים לקחת ערבה שגדלה על שפת הנחל, ויש שנקטו שאי"צ לדקדק בזה (תרמ"ז א' ובמ"ב סק"ג). ולכתחילה ודאי ראוי להדר בכך, לצאת את כל השיטות.

ב. יש מין אחר הדומה לערבה, והוא הצפצפה, ופסולה היא. ובזמננו מצוי אקליפטוס שהעלים שלו נראים כמו של ערבה, אך הוא פסול.

יבשה

ג. ערבה שיבשו רוב עליה, פסולה. ושיעור יבש, הוא משיכלה מראה הירוק שבה לגמרי, ואפי' לא נפרכת עדיין בציפורן. (שו"ע תרמ"ז ב' ובשעה"צ ר')

נשרו עליה

ד. נשרו רוב עליה, פסולה. ויש להיזהר כשמכניס הערבה לתוך הקוישאלע, שלא ישרו העלים ותיפסל בכך.

ה. נשרו מקצת העלים, טוב להדר שלא לקחתה. (מ"ב שם ס"ק י"א)

נקטם ראשה

ו. נקטם ראשה, פסולה (שו"ע שם ס"ב ומ"ב), ועל כן ראוי מאוד להדר ולהקפיד ליטול ערבה עם לבלוב, ולא רק מפני הידור הלבוב, אלא מפני שרוב הערבות שאין בהם לבלוב הם קטומות. [ואפשר להבחין בכך בנקל בראייה עם זכוכית מגדלת]

כמושה

ז. ערבה כמושה, כשרה, אך טוב להדר שלא ליטלה. (שו"ע שם ובמ"ב ס"ק י"א)

ח. הרמ"א (תרנ"ד א') כותב שנכון להחליף הערבות בכל יום משום הידור מצוה, ובזמננו שמצויים נרתיקים איכותיים השומרים על טריותן, אי"צ להחליף בכל יום אלא כשנראות יבשות קצת או כמושות.

עקומה

ט. ראש ערבה שנוטה כלפי מטה, יש שמחמירים בזה משום שאי"ז כדרך גדילתה. ובארחות רבינו (ח"ב עמ' רנ"ד-רנ"ו) מובא בשם החזו"א שהיא כשרה. ומותר לקשור הערבה למעלה כדי שלא תיטה. וכן נהג הסטייפלער ז"ל, אע"פ שמדינא נקט של"צ לקשור. (ארחות רבינו שם) וכ"כ בשם מרן הגריש"א זצ"ל והוכיח להכשיר מהערבות שבביהמ"ק שראשיהם כפוף ע"ג המזבח, חזינן דגם כפוף כשר, ואמר שמנהג ישראל לצאת בהם.

התרת הקשור

י. יש לזהר להתיר את הקשר האוגד את המינים קודם שמוציא הערבה הישנה ומכניס החדשה, דבלא זה, יתלשו העלים.

דיני אתרוג

שיעור האתרוג

א. שיעור אתרוג הקטן - כביצה². (שו"ע תרמ"ח כ"ב)³ ובעל נפש ראוי שיהדר בשיעור של ב' ביצים (ביה"ל שם ד"ה פחות). - לדעת החזו"א דשיעור כביצה הוא 50 גרם, לכתחילה ראוי להדר שיהיה

² בפשטות העוקץ והפיטם אינם מצטרפים לשיעור כביצה. (וכ"מ בשיעורי תורה סי' ב' וג').

³ נ.ב. הצורה הטובה ביותר למדידה זו, היא ע"י משקל מדויק. או יכניסנו לכלי מלא מים וימדוד כמה מכילים המים שיצאו החוצה מחמת כניסת האתרוג לכלי.

באתרוג לכה"פ שיעור 100 גרם. ולדעת הגר"ח נאה דשיעור כביצה הוא 29 גרם, לכתחילה ראוי להדר שיהיה באתרוג שיעור של 58 גרם.

ב. אין שיעור למעלה לגודלו.

חסר

ג. אתרוג חסר כל שהוא, פסול, ודווקא אם חסר מגוף האתרוג או הקליפה הפנימית הירוקה, אבל אם חסר רק מהקליפה החיצונה ממש שהיא דקה מאוד [כמין ניילון], כשר (תרמ"ח ב', ובמ"ב ס"ק כ"ד). אך החזו"א (קמ"ז סק"א ד"ה ובמ"ב) נוקט שגם אם נחסר מהקליפה הירוקה, לא נחשב לחסר אא"כ נחסר מבשר האתרוג ממש, היינו, הלבן הפנימי.

ד. פסול חסר הוא רק ביו"ט ראשון, אבל בשאר הימים כשר. (רמ"א תרמ"ט ה')

ניטל הפיטם או העוקץ

ה. ניטל הפיטם, אם נעשה כמין חור במקום הפיטם, פסול לכו"ע. ואם ניטל למעלה מהאתרוג ונשאר שווה עד הפרי, יש מכשירים ויש פוסלים. ואם נשאר קצת מהעץ למעלה, אין להחמיר. אבל אם יש לו אחר, עדיף לקחתו אפילו אם הוא פחות יפה (שו"ע תרמ"ח ד').

ו. ניטל רק השושנתא של הפיטם, כשר, אך לכתחילה יש להעדיף אתרוג עם שושנתא. ואם האתרוג שניטלה לו השושנתא, יפה יותר, יש להעדיפו על פני אתרוג פחות נאה שיש לו שושנתא. (ס"ז מ"ב וביה"ל)

ז. אתרוג שמתחילת ברייתו לא היה לו פיטם, כשר⁴. (רמ"א שם) ובספק אם היה לו פיטם מתחילת ברייתו או לא, יש פוסלים ויש מכשירים (שעה"צ ס"ק ל"ז).

ח. ניטל העוקץ, אם נשארה גומא במקום העוקץ, פסול ביו"ט ראשון משום חסר, ובשאר הימים כשר. אבל אם נשאר אפילו מקצת מהעוקץ שסותם את כל משך הנקב, כשר גם ביו"ט ראשון.

חור

ט. אתרוג שיש בו חור עד חדרי הזרע, פסול, אפילו אם היה כן מתחילת ברייתו (ס"ק ל"ב).

⁴ מרן הגריש"א זצ"ל מבאר, דודאי אין כוונת הרמ"א כפשוטו שלא היה לאתרוג פיטם מעולם, דזה לא יתכן, כי לעולם בתחילת ברייתו יש לו פיטם אלא שנופל אח"כ. אלא כוונתו היא שנופל ממנו בעודו קטן מאוד כשעדיין לא נגמר פריו ואין עליו עדיין שם פרי. והנה מבואר במ"ב (ס"ק ל"ב) שאפשר להכיר אם נפל ממנו הפיטם בעודו קטן, ע"י שמקום הפיטם נסתם כמעט לגמרי. ועל כן באופן שלא נסתם מקום הפיטם, יתכן שנופל בעודו קטן ויתכן שלא, ועל כן אומר מרן הגריש"א זצ"ל דראוי להדר וליטול אתרוג עם פיטם כדי שלא יהיה בו חשש חסר.

מראה ירוק

י. אתרוג הירוק כעשבי השדה, פסול, משום שלא נגמר גידולו. אך אם ידוע שטבע האתרוגים של אותו מקום, להצהיב לאחר זמן, כשר. ועל כן ראוי לבדוק שיהיה במקצת האתרוג מקום שאינו ירוק כ"כ, דאז ודאי יצהיב (שו"ע שם כ"א ובמ"ב ס"ק ס"ה).

יא. שיטת הב"ח [הובא בט"ז] שאין האתרוג כשר אלא כשהוא צהוב. ואע"פ שלא נפסק כך להלכה, מ"מ אם יש לו שני אתרוגים נאים והאחד מהם צהוב, מן הראוי להעדיפו על פני חברו.

שינוי מראה

יב. כל שינוי מראה הנמצא באתרוג מחוטמו ואילך, פוסל אפילו בכל שהוא. (סי' תרמ"ח סי"ב) וכל זה דווקא כשנראה להדיא, כלומר בראיה רגילה, אך אם אינו ניכר אלא ע"י שמקרב אותו מאוד לעיניו או ע"י זכוכית מגדלת, אין זה בכלל "ניכר להדיא" ואינו נפסל. (במ"ב ס"ק מ"ו)

יג. הגדרת "חוטמו" - לדעת השו"ע הוא ממקום שמתחיל להשתפע לכיוון הפיטם. ולדעת רש"י (הובא בביאור הלכה ד"ה ממקום וכו') הוא המקום העליון באתרוג קודם שמתחיל להשתפע. ועל כן שינוי מראה הנמצא מעט קודם שמתחיל להשתפע, מן הראוי לחוש לדעת רש"י ולהחמיר שלא ליטלו.

יד. שינוי מראה הנמצא על הפיטם, אף שאינו מגוף האתרוג ממש, הרי הוא פוסל. (ביה"ל שם ד"ה ממקום)

טו. שינוי מראה הנמצא בחלקו התחתון של האתרוג קודם שמתחיל להשתפע, אם הוא ברובו הרי"ז פסול ואם הוא במיעוטו הרי"ז כשר. ואם הוא ברוב היקפו של האתרוג אף שאינו ברוב האתרוג, פסול.

טז. נחלקו הפוסקים (ס"י) אם שינוי מראה פוסל דוקא כשנפשוט הנימור ברובו של האתרוג, אע"פ שבשטח החברבורות הוא מיעוט, אבל במיעוטו כגון שכולם מצד אחד של האתרוג כשר, או דילמא פסול אפילו במיעוטו של צד אחד. והביה"ל (שם ד"ה שכולם) כתב שאם היו ביותר מג' מקומות מצד אחד ואינם רוב, לא ברור להתיר ביום הראשון, אבל בשאר הימים כשר.

נקלף ונשתנה מראיתו

יז. אם נקלף, ומחמת הקילוף נשתנה מראיתו, דינו כשינוי מראה, דבחוטמו פוסל אפי' בכל שהוא, ובשאר האתרוג אינו פוסל אלא ברובו. ואם נקלף ונשתנה מראיתו בשניים ושלשה מקומות אפילו במיעוט האתרוג, פסול, דהוה כמנומר.

יח. וי"א דאין להחמיר בכל זה אלא דוקא אם נשתנה מקום הקילוף למראה פסול כגון שחור ולבן, אבל אם נשתנה למראה כשר, אין לפוסלו, ובשעת הדחק יש לסמוך ע"ז. (מ"ב ס"ק כ"ו)

יט. כתב החת"ס (בתשובה) שאם נוצרו כתמים חומים באתרוג מחמת שהצמידו אותו לשאר המינים בשעת הנטילה אינו נפסל ואפי' הווי ברובו, משום שבא מחמת המצוה.

עגול

כ. אתרוג העגול ככדור, פסול (שו"ע שם סעי' י"ח), ובשעה"צ (ס"ק ס"ה) נוטה לומר דזהו דוקא ביו"ט ראשון, אבל בשאר הימים כשר.

אתרוג האסור באכילה

כא. אתרוג האסור באכילה כגון טבל, פסול כל שבעה. (תרמ"ט ה' ובמ"ב שם)

מצות אגד

א. מדינא, לולב אי"צ אגד, אך משום "זה א-לי ואנוהו" יש לאגוד את הלולב עם שאר המינים.
ב. מצות אגד היא אגידת ג' המינים יחד. אך ג' הקשרים שקושרים את הלולב עצמו, אי"ז מדין אגד אלא מנהג בעלמא כנגד שלשת האבות. (תרנ"א א' ומ"ב)

סוג האגד

ג. הקשר האגוד את הלולב צריך להיות קשר של קיימא, דהיינו ב' קשרים זה על זה ולא קשר עניבה (שו"ע תרנ"א א', ובמ"ב סק"ח). ומה שנוהגים העולם לעשות לו בית יד [המכונה "קוישאלע"] מעלים של לולב, גם הוא בכלל אגד, (מ"ב שם סק"ח) אך צריך להקפיד שיהיה מהודק היטב באופן שלא יוכל הלולב ליפול ממנו, אך בדרך כלל מצוי שהלולב נופל בקלות משאר המינים, לא מועיל קוישאלע לבד, אלא צריך גם לקשור אותם כדי שיהיו מהודקים.

מאיזה מין יעשה האגד

ד. נוהגים לאגוד את הלולב בעליו, אך אינו לעיכובא, ואף אם אגדו במין אחר כשר, ואין בזה משום חציצה בינו לבין הלולב, דכל לנאותו אינו חוצץ. (מ"ב תרנ"א סק"ט)

סדר המינים באגד

ה. יש לקשור את ההדס בימין הלולב, ואת הערבה בשמאלו, ואת הלולב צריך לאחוז כשהשדרה כלפי פניו. נחלקו הפוסקים האם איטר צריך להפוך הצדדים, הפמ"ג נוקט שגם איטר יד צריך לקשור ככל האנשים, והביכורי יעקב חולק ע"ז, והמ"ב (תרנ"א ס"ק י"ב) לא הכריע הלכה כמאן, ומדבריו משמע עיקר כהפמ"ג. ובארחות רבינו מובא שהסטייפלער ז"ל על אף היותו איטר לא הפך את הצדדים.

ו. יש לקשור את ההדס גבוה מהערבה, והטעם ע"פ קבלה (ס"ק י"ב). וכן יש לקשור באופן שהשדרה של הלולב תהיה גבוהה טפח מראש ההדס. (תרנ"א)

אגד ע"י אשה או קטן

ז. אשה וקטן לא יאגדו לכתחילה, לפי שאינם מחוייבים בדבר. ואם אגדו, נכון לפתוח הקשר ולאגוד מחדש ע"י גדול (תרמ"ט מ"ב ס"ק י"ד ובשעה"צ ס"ק ט"ו).

ברכת שהחיינו

ח. מדינא היה צריך לברך שהחיינו בשעת האגד, אך המנהג הוא שלא מברכים אלא בשעת נטילת הלולב, ויכוון אז גם על האגד (ס' תרנ"א ס"ק כ"ט).

ט. שכח לברך שהחיינו ביום הראשון, מברך אח"כ ואפי' ביום השביעי⁵. (תרס"ב מ"ב ס"ק ג' ושעה"צ ס"ק ד', ועי' תרנ"א מ"ב ס"ק כ"ט).

איטר

י. השו"ע כתב (תרנ"א ג') שאיטר יד נוטל לולב בימין של כל אדם ואת האתרוג בשמאל כל אדם. אמנם הרמ"א כתב שיטול את הלולב בימין ידיה ואת האתרוג בשמאל ידיה, וכמו שמצינו בתפילין שהאיטר מניח על שמאל ידיה.

שכח לאגוד בעיו"ט

יא. שכח לאגוד בעיו"ט או שניתר האגד, אסור לאוגדו ביו"ט בקשר גמור אלא אוגדו בעניבה. ויש שכתבו שיכרוך כמה פעמים את החוט סביב הג' מינים ויתחוב ראש החוט בתוך העיגול הכרוך, וכן נוהגים (תרנ"א א' ומ"ב).

קשר הלולב

יב. יש לעשות את הקשר העליון של הלולב, נמוך טפח מסוף השדרה, כדי שיוכל לכסס היטב עם עלי הלולב (ס"ק י"ד).

נטילת הלולב

א. כתב הרמ"א (תרנ"א ד') דהמניח תפילין בחוה"מ, יש לו להסיר הרצועות קודם נטילת הלולב משום חציצה, ובדיעבד אין לחשוש. אך המ"ב (שם ס"ק ל"ו) מביא פוסקים שסוברים שדבר זה

⁵ ולא דמי לשהחיינו על פרי חדש, שלאחר שהורגל בו אינו מברך, דשאני לולב דכיון דמפסקי לילות מימים, דבליה אין זמן נטילה, כל יומא הוא מצוה בפני עצמו.

מעכב אף בדיעבד, ולכן אם נטל כשעל ידו רצועת התפילין, יש לו לחזור וליטול שוב בלי ברכה. ועל כן אשה הרוצה ליטול לולב, יש לה להקפיד להסיר הטבעות מהאצבעות משום דהוי חציצה וחסר בנטילה, והן אמנם אינה מצווה, מ"מ אם היא מברכת הרי שיש בזה חשש ברכה לבטלה.

פרק ב

הלכות סוכה

בניית הסוכה

א. מצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יוה"כ, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה. (רמ"א תרכ"ה א') ובמ"ב (סק"ב) כתב שהמדקדק במעשיו יתחיל דבר מה בסוכה מיד במוצאי יוה"כ ויגמור למחרת, ומי שאינו מדקדק, למחרת לאחר יציאה מביהכ"נ יתחיל ויגמור את כולה אם אפשר. ואפי' אם הוא ערב שבת, יבנה עד חצות, אך לאחמ"כ י"ל דאסור.

ב. הפרי מגדים מסתפק, כשמחרת יוה"כ הוא ערב שבת, האם יגמור אחר חצות ע"י גוי, או"ד יגמור בעצמו ביום ראשון, דמצוה בו יותר מבשלוחו. והניח בצ"ע.

"שהחיינו" על בניית הסוכה

ג. מדינא היה ראוי לברך שהחיינו כבר בשעת עשיית הסוכה, אלא שסומכים על ברכת שהחיינו שמברכים על הכוס בקידוש (תרמ"א א'). ופסק מרן הגריש"א זצ"ל, שגם אם מברך שהחיינו בסוכה אחרת, שפיר דמי להוציא את עשיית הסוכה.

דפנות

ממה לעשות הדפנות

א. כתב בשו"ע (תר"ל א') דמותר לעשות את דפנות הסוכה מכל חומר, ול"צ שיהיה מדבר שגידולו מן הארץ ואינו מק"ט כמו הסכך, וכתב השעה"צ (סק"א) דמש"כ "חג הסוכות תעשה לך באספך

⁶ צ"ב מה הצד שיצטרך לגמור ע"י גוי, ומדוע נחוץ כ"כ לגמור מיד אחר יוה"כ. ואולי יש ליישב ע"פ הגר"א (בביאורו על ש"ש פ"א פסוק ד', ובקצרה באדרת אליהו פ' כי תשא) שמביא שהטור הקשה, מדוע עושים סוכה בתשרי, הרי כבר בניסן כשיצאו ממצרים היו ענני כבוד, ומה שייכות יש להם לחודש תשרי. ומתרץ, שכשחטאו בעגל, נסתלקו הענני כבוד, ומשה רבינו ירד מהר סיני ביוה"כ ונתבשר שהקב"ה סלח (ולכן נקבע ליום סליחה ומחילה), ולמחרת ב"א תשרי ציווה על מלאכת המשכן, ובימים י"ב וי"ג הביאו את התרומה למשכן, וע"ז נאמר "בבוקר בבוקר" - שני בקרים, וביום י"ד הביא משה רבינו את הנדבות לעושי המלאכה, וביום ט"ו התחילו בבניית המשכן ומיד חזרו העננים, והיו הענני כבוד השניים יותר מהקודמים, ועושים סוכות בתשרי זכר לענני הכבוד השניים שחזרו אז. עכ"ד. ולפי"ז י"ל שגמור הכפרה היא בבניית הסוכה שהיא כנגד בניית המשכן שבו נגמרה הכפרה.

וגו", שמשם לומדים שצריך גידולו מהארץ ואין מק"ט דומיא דפסולת דגן ויקב קאי רק על הסכך, דסוכות קאי על הסכך.

ב. סוכה שחמתה מרובה מצילתה מחמת שאין מספיק דפנות כשרה. (ש"ע א')

ג. דפנות שיש מהם ריח רע שאין אדם סובלם, אפשר דפסול מה"ת, דאין בזה תשבו כעין תדורו⁷. (מ"ב סק"ד)

ד. העושה סוכה ליד בית הכסא או אשפה, ומגיע ר"ר שסובל ממנו אך אינו חזק כ"כ, יוצא מה"ת יד"ח, אך לא יברך בהמ"ז (מ"ב סק"ד), וצריך לברך המוציא בסוכת חבירו ויאכל שם כזית ובזה מותר לצאת מבית לבית, כמש"כ השו"ע (קע"ח ב'), וגם בהמ"ז יכול לברך במקו"א אם אוכל שם משהו כדכתב המשנ"ב (קפ"ד סק"ט), ולעניין ברכה על שאר דברים י"ל דרוב הדברים פטורים מסוכה ולכן אפשר לצאת יד"ח סוכה בסוכה זו.⁸

ה. כתב המשנ"ב (פ"ג סק"ה) שאם רואה מהסוכה את בית הכסא אסור לברך כנגד מחיצותיו, וביאר שדוקא שהמחיצות עשויות רק לביהכ"ס, אבל אם הקירות משמשים לעוד שמושים מותר, וכתב החזו"א שביהכ"ס שלנו שהצוואה נכנסת לאסלה ואין קירות ביהכ"ס מלוכלכים מצוואה, דאין להחמיר נגד קירותיו. (י"ז ד"ה והעולה)

ו. העושה סוכה בבית כגון במרפסת ויש שם ר"ר, אבל בבית אין ר"ר יכול לברך בבית לישב בסוכה והמוציא, ולהכניס לפיו בלי לבלוע ויבלע בסוכה, כדכתב בשעה"צ (קס"ז ס"ק כ"ח) דמותר לעשות כן אם א"א לברך במקום אכילתו.

מספר הדפנות

ז. כתב השו"ע (סי' תר"ל ב') ומ"ב דילפינן בגמ' מהפסוקים, שכדי שהסוכה תהיה כשרה צריך שיהיו לה ג' דפנות, אמנם הללמ"מ דאחת מהדפנות סגי בטפח, וצריך להעמיד את הדופן של הטפח במרחק פחות מג"ט מהדופן, ונמצא דיש רוב שיעור דופן ע"י לבוד, וצריך לעשות גם צורת הפתח מהדופן טפח כדי להשלים לז"ט.

⁷ וצ"ב מ"ש ריח רע שאין אדם סובל שפסול, וחמתה מרובה מצילתה מחמת דפנות שכשרה אפי' שלפעמים השמש חזקה מאוד וא"א להיות שם. ונראה שדירה עם ר"ר זה עושה חסר במציאות של הדירה כיון שאינה ראויה שיגורו בה, אבל אם חמתה מרובה שזה דבר צדדי, שבזמן שאין השמש יוקדת אז הסוכה ראויה למגורים, ולכן גם בזמן שיוקדת כשרה שהרי יכול להביא מזגן וכדו' ולקיים המצוה באופן טוב ורק אם יושב באופן שמצטער אין מקיים המצוה אבל אין חסרון בגוף הסוכה רק חסרון צדדי ומקיים המצוה באופן שלא מצטער.

⁸ ומצינו דוגמא לדבר בשו"ע (תר"מ ד') שכ' אם עשה אדם סוכה במקום שא"א לישון או א"א לאכול מסכנת לסטים אין יוצא גם בשאר דברים אבל אם א"א לישון מחמת הקור יוצא, וכ' במ"ב הטעם שיכול להרבות בכסות ולכן נחשב ראוי לשינה ואע"פ שאין לו כסות לזה מ"מ אם יש אפשרות נחשב ראוי לדירה.

ח. כתב הלבוש אם דפנות הסוכה ארוכות יותר מז"ט, יש להמשיך את הצוה"פ עד סוף הדופן, ובשעה"צ לא פוסק כן, ובחזו"א (ע"ה סק"ח) כתב לדינא שיש להמשיך עד סוף הדופן.

ט. בצוה"פ א"צ שהקנה ששוכב יגע בקנים העומדים, וגם אם שוכב מעליהם ולא נוגע מועיל לצוה"פ.

י. כשהדופן השלישית שהיא טפח וכן הקנה מגיעים עד הסכך כתב הרמ"א של"צ קנה ע"ג דהסכך עצמו נחשב כקנה ע"ג, והמג"א מחמיר בזה דל"מ הסכך ליחשב לצוה"פ כיון שאין עומד לזה, אלא צריך צוה"פ הכרעת המשנ"ב (סקי"ג) דהסומך על המג"א לא הפסיד.

יא. העושה כל הדפנות מצוה"פ פסולה, וכן אם עושה את הדופן שלישי רק ע"י צוה"פ מבלי לעשות דופן של טפח שוחק הסוכה פסולה. (ביה"ל ד"ה שיעמיד)

יב. אם הדפנות היו זו כנגד זו עושה פס רוחב ד"ט ומשהו ומעמידו פחות מג"ט סמוך לאחד מהדפנות ויעשה צוה"פ משם עד דופן השניה ואפי' רחוקה הרבה כשרה בזה. (שו"ע ס"ג שם)

יג. כשהדופן הג' רחבה ז"ט שאז נחשב לדופן שלם בזה א"צ צוה"פ, ואם יש ממנו עד הדופן פחות מעשר אמות נחשב פתח וכשרה, ואם יש יותר מי' אמות פסולה, ואם יעשה צוה"פ כשרה. (שו"ע ס"ו)

יד. המסכך ע"ג דפנות חצר שיש לה ג' דפנות אמנם הסכך אינו מגיע לדופן האמצעית, ואין דופן זה נחשבת דופן סוכה, ונמצא דלסוכה יש רק ב' דפנות זו מול זו, בזה ל"צ תיקון של דופן ד"ט וצוה"פ עד סוף הדופן כמו סוכה דלעיל, אפי' שלסוכה יש רק ב' דפנות כשרות, מ"מ כיון שיש סגירה זו של דופן החצר מספיק תיקון קטן להכשירה כמו דפנות סמוכות כעין גאם שמספיק טפח שוחק וצוה"פ ומעמיד את הטפח סמוך לדופן שבפתח החצר ולא במקום הסמוך לדופן החצר. (מ"ב ס"ק כ"א)

טו. המסכך ע"ג הסוכה ולא על דפנות החצר אמנם לחצר יש דפנות שגורמות לסגירה של הסוכה, כתב השו"ע (ד') דכשרה ע"י תיקון דלעיל וא"צ פס ד"ט, אמנם השעה"צ (ס"ק ט"ו) כתב שאין להתיר באופן זה.

טז. אם יש פרצות בדפנות ב' כהלכתן צריך שיהיה עומד מרובה על הפרוץ, אבל פרוץ מרובה ל"ח דופן, ואם יש לבוד בפרצות נחשבות שלמות, והמג"א כתב שדוקא כשיש ד' דפנות מכשירים ע"י לבוד של שתי או ערב, אבל אם אין ד' דפנות א"א להכשיר המחיצה ע"י שתי או ערב לחוד, אא"כ עשה גם שתי וגם ערב, ודעת החזו"א (ע"ה ס"ד י"ב) שאפי' יש ד' מחיצות ל"מ שתי או ערב לבד.

יז. יש לדון דמה שמצוי היום, במרפסות שהמעקה מתכת משמש דופן והוא רק שתי אם כשר, השה"ל (שו"ת ח"ט קל"ח) פסק דכיון שיש בגג המעקה ערב וגם בתחתיתו ה"ז כשתי וערב וכשר גם

כשאין ד' מחיצות, וטעמו שדעת הפמ"ג הובא בשעה"צ (ש"ס סק"ב) דאם יש קנה אחד ערב ע"ג השתי נחשב כמו שתי וערב, וכ"ש במעקה שיש גם למטה ערב, ואע"פ שיש חולקים ע"ז מ"מ המהרש"א והמהר"ם (סוכה ט"ז:) והקרוב נתנאל (סוכה פ"א סי' ל"א אות נ') סוברים דלא כהמג"א אלא גם כשיש ג' דפנות מותר לעשותם שתי בלא ערב, ולכן אפשר להכשיר הסוכה בזה, ובפרט דדין המג"א שצריך דוקא ד' מחיצות אם זה שתי לבד הוא מדרבנן. (עוד יעויין שו"ת שה"ל סי' קל"ט אות א')

יח. עומד מרובה על הפרוץ מועיל אם הפרצה לא יותר מי' אמות, דאם יותר מי' אמות פסולה, אא"כ יעשה לפרצה צורת הפתח. (שו"ע ס"ה ומ"ב)

יט. אם יש ד' מחיצות אבל אין חיבור בקרנות פסולה, אא"כ יש פחות מג"ט בין הדפנות שנחשב כמחובר, ואפי' אם דופן א' תהיה סמוכה בקרן תוך ג"ט בזה נחשב למחובר נמצאו ב' דפנות כהלכתם ואפש' להוסיף עליהם. (רמ"א שם ומ"ב)

דופן ע"י מוזייקה ותריס

כ. מצוי מאוד שיש במרפסות הבית קיר מוזייקה ועליו תריסים, ויש לדון בזה באופן שקיר המוזייקה לא גבוה י"ט ואין ממשיך בשווה לתריס רק יותר פנימי, ונמצא דאינה מחיצה מצד עצמה רק מצד התריסים, ויש לעיין שמא נחשב מחיצה תלויה דהיינו שאינה מגיעה לארץ ויש הפרש גובה ג"ט שגדיים בוקעים בה פסולה.

כא. ואע"פ שבנידו"ד אין הגדיים יכולים ליכנס מ"מ מרן הגרשז"א זצ"ל מוכיח דפסול גם בכה"ג (במכתבו הנדפס בס' הסוכה פרק מ"ה) דמבואר בגמ' (שבת ק"א.) לענין ביצאתא דמישן דאם אין בספינה רוחב ד' בתחתיתה בתוך ג"ט ל"ח רה"י מטעם מחיצה תלויה, וכדמבואר בחזו"א (סי' ס"ח סק"י) דחסרון מחיצה תלויה הוא גם באופן שאין גדיים בוקעים בו.

כב. לדינא מרן הגרשז"א בתחילה נקט לפסול, אם המוזייקה רחבה ורחוקה יותר מג"ט מהתריס, מטעם מחיצה תלויה, ואין להכשיר מטעם דופן עקומה דנוקט דזה שייך רק אחרי שיש שיעור דופן אבל לא תוך השיעור ולעשות עי"ז גם החלק התחתון לדופן, ואם רוחב המוזייקה פחות מג"ט מהתריס נחשב דופן אחת וכשר, אבל יש להסתפק אם מותר לשבת על הדופן שמא נחשב חוץ לסוכה כיון שיושב על הדופן.

כג. אמנם שוב חזר בו ונקט ע"פ פוסקים קדמונים דהמוזייקה נחשבת כרצפת הסוכה רק במקום זה גבוהה יותר, ולכן כשר, וגם אפשר לשבת על המוזייקה ואין לחשוש שמא היא דופן סוכה והיושב עליה כיושב על הדופן דאין מקיים בזה מצות סוכה כיון שהמוזייקה כקרקע הסוכה ולכן דינו כיושב בסוכה.

כד. אם המעקה וגם הדופן הנמצא על המוזייקה אין גבוהים י"ט רק צריך לצרף המוזייקה והמעקה נמצא דא"א לדון המוזייקה כקרקע הסוכה רק כדופן, אם מהמוזייקה עד הדופן

המרחק פחות מג"ט נחשב כדופן אחת שמתקמת קצת, אבל אם יש יותר מג"ט, ספק אם יש לדמות לסוגיא (סוכה ד:). שסוכה שאין תוכה גבוה י"ט וחקק בה להשלימה לעשרה דאין חקק ודופן מצטרפין. (ס' הסוכה פ' מ"ה עמ' ל"ג)

כה. נח' הפוסקים בסוכה שאין בה שיעור אלא בצירוף החלק שמעל המוֹזִיָּיקָה, כגון שגודל הסוכה הוא ד"ט ועם רוחב המוֹזִיָּיקָה יש ז"ט, ומשתמש במוֹזִיָּיקָה, אם מצטרף להכשיר הסוכה, באורחות רבינו (ח"ב עמ' ר"ב) מביא מהחזו"א שפסל הסוכה, כיון שאין ז"ט מקרקע הסוכה, והורה ע"מ להכשיר יש לשים קרש ע"ג המוֹזִיָּיקָה ולתופסו בצד שני וזה יהיה קרקעית הסוכה, דהיינו שמגביהים הקרקעית עד גובה המוֹזִיָּיקָה.

סכך

א. להכשר סכך צריך שיהיה גידולי קרקע, ותלוש, ואין מקבל טומאה. ולומדים זאת ממה שאמרה תורה "חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך", ודרשו שיעשה הסכך ממה שאוסף מפסולת גורן ויקב, שהם קשים ואשכולות ריקנים, ובמינים אלו קיימים ג' תנאים אלו ומשם לומדים. (מ"ב תרכ"ט סק"א)

דברים המקבלים טומאה

ב. דברים המק"ט, כגון כלים, פסולים לסיכוך מה"ת. (שם ס"ב) ואפי' אם מהם מקבלים טומאה רק מדרבנן, פסולים מדרבנן. (מ"ב סק"ז)

ג. כלים שנשברו ועתה אין מק"ט גם פסולים מדרבנן, והטעם מבואר ברמב"ם (סוכה פרק ה' הלכה ב') שמא יטעו ויחשבו שמותר לסכך בשברי כלים גם כשעדיין משמשים ככלים ובאמת הם מק"ט, ומה"ט דעת הגר"ש סלנט זצ"ל (מקראי קודש סוכות ח"א סי' י"ד, ובשו"ת מנח"ש ח"א סי' כ"ב אות א') דאם אין ניכר עליהם שהם משברי כלים מותר לסכך בהם. ובפרט ארגזים גדולים שמביאים בהם מכוונות וכד' מבואר בקה"י (סוכה סי' י"ט) שדרך לפרקם אח"כ ולכן ל"ח כלים ואומר דכן הורה החזו"א, ובערוך השולחן (ה) מבאר דארגזים אלו מכילים מ' סאה ול"ח כלי לק"ט.

מחצלת

ד. כתב השו"ע (תרכ"ט ו') מחצלת קנים אם עשה לשם שכיבה ה"ז מק"ט ואין מסככים בו, ואם עשה לסיכוך אין מק"ט ומסככין בו.

ה. בזמנינו מצוי מאוד מחצלאות עשויות לשכיבה ולכן אין לקנות מחצלת אא"כ יש לה הכשר שנעשה לסיכוך, גם מקפידים שלא יהיה חוט שקושר הענפים רק מצמח הכשר לסיכוך, דאם עשוי ע"י חוט הפסול לסכך נמצא החוט זה מעמיד הסכך ולכתחילה אין להעמיד סכך ע"י דבר שאין מסככין בו. (מ"ב תר"ל ס"ק נ"ט)

ו. ואע"פ שמבואר במשנ"ב (תרכ"ט ס"ק י"ח) דבמקומות שהמחצלאות עומדות לשכיבה אפי' עשאה לסיכון אין מסככין, והטעם כתב בשעה"צ (ס"ק ל"ה) שיסברו ב"א שעשהו לשכיבה, מ"מ כתבו פוסקי זמנינו כיון דבא"י לא מצוי ששוכבים ע"ג מחצלות אלו אין לחוש לזה.

דברים שאין לסכך בהם

ז. סכך מסוגי עלים המתייבשים תוך ז' פסול לסיכון אע"פ שעדיין לא התייבש, ונחשב כמו אור הפוסל בג'. (ש"ע ורמ"א שם י"ב)

ח. אין לסכך בסכך שריחו רע או שעליו נושרים תדיר, שחוששים שמא בגלל זה יצא מהסוכה, ואם נושר רק כשיש רוח מותר, ובדיעבד כשר בכל אופן. (ש"ע שם סי"ד ומ"ב) ואם יש בזה ר"ר שאין דעת האדם סובלתו פסול.

ט. אסור לסכך בנסרים שרחבן ד"ט כיון שדומים לתקרת בית וחוששים שמא ישב תחת תקרת הבית שגר בו כל השנה והוא פסול מה"ת דסוכה אמר רחמנא ולא בית של כל ימות השנה. (ש"ע שם י"ח)

י. גם אם הפכן על צדן ובזה אין בהם אפי' ג"ט פסולים כיון שנעשו כשיפודין של מתכת.

יא. נסרים שלא רחבים ד"ט מותר כיון שלא מיוחדים לישיבה או לשימוש רק עומד לבניין או לסחורה, וגם אין בהם גזירת תקרה כיון שאין דרך לעשות תקרה מנסרין שאין בהם ד"ט. (מ"ב ס"ק מ"ח)

יב. ויש ראשונים שסוברים שהיום מדינא אסור להשתמש בנסרים אפי' אם אין בהם ד"ט, כיון שמסככים התקרה בנסרים שאין בהם ד"ט וא"כ יש בזה גזרת תקרה, וגם יש לחוש שיסכך בצפיפות באופן שלא יכנסו גשמים. (מ"ב ס"ק מ"ט) וידוע בשם החזו"א שאין לסכך בפלפונים. (אורחות רבינו ח"ב עמ' רי"ח, הל' חג בחג פ"ו הע' 46)

יג. בירושלים נהגו לסכך בפלפונים, (שור"ת שלמת חיים סי' שמ"א – שמ"ט) וכן נהגו האדרת ומרן הגרשז"א זצ"ל. (הליכור"ש סוכות פ"ח ארחות הל' הע' ט) וביאר מרן הגרשז"א זצ"ל כיון שמקפידים שהפלפונים יהיו דקים ופחות מטפח אין חשש שאין דרך לסכך בהם בתים. וי"א שהחזו"א החמיר רק לעצמו, ובשם מרן הגריש"א זצ"ל כתבו שיש הידור שלא לסכך בפלפונים אלא בסכך אחר, והנוהגים לסכך בפלפונים לא יקלו רק בהם ולא ברחבים יותר מפלפונים אפי' שרוחבם פחות מד"ט.

כמות הסכך

יד. כתב השו"ע (תרל"א ג') דרך הסיכון להיות קל כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים והיינו כוכבים הנראים ביום קודם שקיעה"ח ויותר טוב דגם בלילה יראו כוכבים קטנים, ומ"מ יש מקילים לסכך הרבה אע"פ שאין רואה בלילה שום אור הכוכבים מ"מ אם ביום רואה ע"י שיש כמה

חורים וסדקים שנראים בהם כשר, וע"כ אם נכנס רוח או קור מותר לסכך באופן זה כדי שלא יהיה מצטער מהסוכה, ודעת הפמ"ג דאפי' בכל הסוכה לא רואים כוכבים רק ממקום א' רואים זה מספיק, ויש מקילים אפי' אין רואים את ניצוצי השמש. (שעה"צ סק"ו)

טו. המסכך עם הרבה סכך באופן שאין גשמים נכנסים אפי' גשמים מרובים יש להחמיר, משום גזירת בית, ואם א"א לעשות הסכך יותר דליל, יש לסמוך על המכשירים. (מ"ב סק"ו)

טז. אסור לסכך בנסרים הנסגרים כתקרה שאין הגשמים נכנסים דרכם ופסול מה"ת. (תר"ל מ"ב ס"ק מ"ט)

יז. סוכה שבחלק מהמקומות יש חמטה מרובה מצילתה ויש מקומות שצלתה מרובה אם בין הכל צילתה מרובה, ואין מקום של ג"ט שחמטה מרובה כשרה. (ש"ע תרל"א ד')

פרגולה

יח. פרגולה שמכסים אותה בגגון ומשתמשים שם שימושי דירה או אחסון נחשב שנעשה לדירה ופסול מה"ת. (ס' הסוכה פ' מ"ו עמ' צ"ג)

יט. פרגולה הנעשית לשם סוכה ואין בה שימושי דירה עדיף מתחילה בזמן בנייתה שלא לחברה קודם ולהעלותה מטעם שיש ראשונים האוסרים מגזרת תקרה רק יחבר הקורות כשהם למעלה, אם נעשתה למעלה ואין משמשת שימושי דירה נמצא דפסולה מדרבנן כדין סוכה ישנה משנה שעברה ובזה אין פסול מעמיד בדבר המק"ט כיון דאיסורו רק מדרבנן לא גזרינן. (ביה"ל תר"ל ד"ה כל)

כ. אם מחובר במסמרים או דבק או קבוע היטב בלחץ, ונמצא כמחובר פסול מה"ת. (שעה"צ תרל"ג סק"ו) ומרן הגריש"א זצ"ל הורה בזה שיפתח בין נסר לנסר שיהיה ד"ט וימלא ביניהם סכך כשר ושרי הכי. אמנם עדיין יש בזה מעמיד הסכך בדבר שאין מסככין בו.

כא. כדי לא להעמיד הסכך בדבר שאין מסככין בו ישים סכך כשר ע"ג הפרגולה ועליו שאר הסכך באופן שאם יקח את הסכך הכשר שעליו עומד שאר הסכך, יפול הכשר ועי"ז נחשב כמעמיד דמעמיד.

סימוך לשם מצוה או צל

כב. בהנחת הסכך צריך לכוין לשם מצות סוכה או לשם צל, אבל אם נפל הסכך מאיליו על הסוכה, או שנעשה כדי שיוכל להשתמש במקום בצניעות שלא יראו אותו, או לדור שם כל השנה, או לאוצר פסולה. (תרל"ה סק"א)

בג. יש מי שפירסם שצריך להניח הסכך לשם צל, אבל אם מניח לשם מצוה לא מהני, ומקורו לשון רש"י (סוכה ח: ד"ה אר"ח) וז"ל סוכה לשם חג לא בעינן, לשם סוכה בעינן, ולצל הוא דמיקריא סוכה, שסוככת מן החורב, עכ"ל. ודייק דוקא סוכך מחורב כשר ולא למצוה.

אמנם אין שחר לדבר זה ואין לחוש לזה כלל, דמבואר בשו"ע (תרל"ה א') וז"ל, סוכה אע"פ שלא נעשית לשם מצוה כשרה והוא שתהיה עשויה לצל וכו', ומוכח דאדרבה לשם מצוה עדיף ואין שום דעה כזאת דצריך דוקא לשם צל, והדיוק מרש"י לא מוכח כלל.

הנחת סכך ע"י קטן

כד. בשו"ת אבנ"ז (תע"ה) כתב שאפשר לתת לקטן לסכך הסוכה אע"פ שאין לו דעת לסכך לשם צל, מ"מ אם אביו שלחו וכוונתו לצל ש"ד.

כה. המשנ"ב (תרמ"ט ס"ק י"ד) מביא דברי המג"א לענין אגד הלולב דלכתחילה לא יאגוד קטן ואשה דכל שאינו מחוייב בדבר אינו רשאי לתקנו, אמנם הביה"ל (י"ד) אומר דמדינא אין חשש ומ"מ טוב ליזהר בזה וכ"ש לסיכוך שיש ליזהר שהרי מדינא פוסקים דלולב ל"צ אגד.

דברים הפוסלים בסכך

כו. אם יש סכך פסול פחות מג"ט הוא בטל לסוכה וישנים תחתיו. אם יותר מג"ט ופחות מד"ט, כתב המשנ"ב (תרל"ב ס"ק ג') ב' דעות אם ישנים תחתיו ומסיק שיש להחמיר לכתחילה.

כז. מצוי מאד שיש דבר בולט מעל הסכך ופוסל תחתיו, בחזו"א (קמ"ד ס"ק ד') מסכם הדינים, ונוקט דכה"ג אם יש ד"ט אין לישן תחתיו, ופחות מד"ט ישנים תחתיו, ולא מביא כלל להחמיר בג"ט, ומוכח מדבריו שהכריע להקל עד ד"ט.

כח. באופן שיש מעל הסוכה מזגן או מרזב רחב יותר מד"ט אין פוסל הסוכה, כיון דאמרינן דופן עקומה עד ד"א ונמצא שיש כאן דופן, אמנם א"א לקיים מצות סוכה תחת סכך פסול זה כיון שהוא מקום חשוב אם יש בו ג"ט או ד"ט כמח' דלעיל, וממילא ממעט משיעור גודל הסוכה.

כט. אמנם יש אפשרות להכשיר המקום ע"י העמדת דופן במקום זה ועי"ז למעט את הסכך הפסול לפחות מג"ט בזה לכו"ע כשר.

ל. יש שנקטו שמספיק לעשות צוה"פ במקום זה ולמעטו, ובשם מרן הגריש"א זצ"ל אמרו שיש לעשות דופן גמורה שתגיע לסכך, ובחזו"א (שם) מובא שמספיק דופן י"ט.

לא. סכך פסול הנמצא על פני כל הסוכה מצד לצד באופן שמחלק הסוכה לשנים באמצעה פעמים פוסל כל הסוכה כגון שנתון לאורך הסוכה ועי"ז יש רק ב' דפנות, ופעמים לרוחב הסוכה ולא נשאר שיעור סוכה, ופעמים נשאר שיעור סוכה אמנם מתמעט עי"ז גודל הסוכה, וכשמפסיק סכך פסול פחות מג"ט אין פוסל הסוכה וגם יוצאים תחת זה מצות ישיבת הסוכה.

לב. ואם יש בסכך הפסול ג"ט תלוי במחלוקת דלעיל אם מותר לשבת תחתיו אבל אין פוסל הסוכה אא"כ יש בו ד"ט.

לג. בהפסק אויר לכו"ע השיעור ג"ט.

לד. אויר בין בסוכה גדולה ובין בקטנה בין באמצע בין מהצד אם יש ג"ט פסול, ובפחות מג"ט כשר ומצטרף להשלים שיעור הסוכה, אמנם אם יש בו ריווח כדי ראשו או רובו אין ישנים תחתיו. (תרל"ב ב', ומ"ב) ואם הולך ע"פ כל הסוכה אפי' אין בו ראשו או רובו אין ישנים תחתיו, וגודל האויר מבואר בשלמת חיים (ס"ו) שאפי' שוכב על צידו כל גופו תחת אויר.⁹

לה. סוכה גדולה ומקצת אויר ולידו סכך פסול אין מצטרפין ולכן אם יש אויר באופן הפוסל אפשר למעטו ע"י סכך פסול פחות מג"ט. (שם ס"ג)

לו. לעניין מעמיד בדבר המק"ט או שאין מסככין בו כתב השו"ע (תרכ"ט ד) דיש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו, ובמ"ב מביא שיש שפירשו הטעם משום מעמיד בדבר המק"ט, אמנם בדיעבד או שאין שאר דברים מותר להעמיד בדבר המק"ט.

לז. החזו"א כתב דגם מעמיד דמעמיד לדעה זו אין מסככין.

לח. בקובץ תשובות מביא דברי החזו"א ודוחה כל ראיותיו ומביא ראיות דאין להחמיר כלל במעמיד דמעמיד, וכן נהג מרן הגריש"א זצ"ל שהיה לו סוכה לשינה ובה הסכך היה באופן מעמיד דמעמיד אבל בסוכה שקיבל את אורחיו הקפיד שיהיה ע"פ החזו"א ואמר כי לא מפני הל' סוכה רק מכבוד מרן החזו"א זצ"ל.

נוי סוכה

א. המשנ"ב (תרל"ח ס"ק י"א) מביא מהשל"ה דראוי ליפות הסוכה בקרמין וסדינין ולתלות בה פירות חשובים.

ב. אוכלים ומשקים התלויים בסוכה לנוי אסור להסתפק מהם כל ח' הימים מטעם שההסתפקות נחשבת ביזוי למצוה.

ג. בשבת ויו"ט נויי הסוכה אסורים בטלטול משום מוקצה. (שו"ע ב' ומ"ב)

⁹ מקורו דאל"כ מסכך עם פלפונים אם אין מסכך רק שתי או ערב לא מקיים מצוות סוכה, בחזו"א משמע שיש להקפיד גם במעט דהק' למה יש להקפיד בזה הרי רובו בסוכה, ומתיר דאויר מפסיק בין חצי גופו זה לחצי האחר ול"ח יושב בסוכה.

ד. אתרוג התלוי בסוכה מותר להריח בו דעיקרו עומד לאכילה ולכן אמרין דהוקצה מאכילה ולא הוקצה מריח, אבל הדס שמעיקרו עומד לריח י"א דהוקצה למצוה ואסור ליטלו מהסוכה ולהריח אבל כשמחובר לסוכה מותר, ויש אוסרים גם כשמחובר. (מ"ב שם ס"ק שעשה"צ סק"ל)

ה. מותר להוריד קישוטים מסוכה אחת ולהעבירם לסוכה אחרת, (צי"א ח"ג סי' ס"ז) ומדייק כן מהחת"ס המובא בביאור הלכה. (תרל"ח ד"ה כל)

ו. גם קישוטים הנתלים במקום שהסוכה פסולה, כדופן עקומה, ואפי' על דלת הסוכה מבחוץ זה ג"כ קדוש, והוקצה למצוה. (אורחות רבינו ח"ב עמ' ר"כ בשם בעל הקה"י זצ"ל)

ז. סוכה שהקישוטים מתקלקלים בגשמים ורוצים להורידם שלא יתקלקלו, מעיקר הדין היה אסור, אך מבואר בגמ' שאפשר להתנות ע"ז שלא יהיה מוקצה לסוכה ובזה לא חלה קדושה, אבל הרמ"א (שם ס"ב) כתב דאין להתנות בזה"ז שאין אנו בקיאים, ודוקא בדברים שאין דרך להורידם אבל דברים שמתקלקלים בגשם גם אם לא התנה חשיב כאילו התנה כיון דודאי דעתו ע"ז שלא יתקלקל אמנם לכתחילה טוב להתנות. (מ"ב ס"ק כ"ד)

ח. התולה נוי סוכה שרחב ד"ט על ד"ט, והוא יורד מהסכך יותר מד"ט אין לשבת תחתיו דנחשב יושב בצל נוי הסוכה ולא בצל סוכה, אבל אם אינו רחב ד"ט או רחב אבל הוא תוך ד"ט לסכך הוא בטל לסכך ומדינא כשר, אמנם הרמ"א (תרכ"ז ס"ד) פוסק שיש ליזהר לא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מד"ט אפי' אינו רחב ד"ט, והטעם שחוששים שמא יהיו הרבה ובזה יאסר לשבת תחתיהם. יש מתירים אם חמתם מרובה מצילתם, אמנם המשנ"ב (שם ס"ק י"א) ובשעה"צ (ס"ק כ"א) נוקט לחומרא.

דברים שיש להימנע מלעשות ולהכניס לסוכה

א. כתב המ"ב (תרל"ט סק"ב): "ולפי שקדושת הסוכה גדולה מאוד ראוי למעט בה בדברי חול, ולדבר בה כי אם קדושה ותורה, וכ"ש שיהיה זהיר מלדבר שם לשה"ר ורכילות ושאר דיבורים האסורים". ובשעה"צ (סק"ד) הוסיף דמ"מ אם צריך הוא לדבר דברי חול לא יצא מהסוכה בשביל כך, כי אי"ז איסור ממש, ובישיבתו שם אף בעת דיבורו הוא מקיים מצות ישיבה בסוכה.

ב. מצוה להכניס כלים נאים ומצעים נאים לסוכה, אבל צריך להיזהר שלא להכניס דברים בזויים, ולכן צריך להוציא מהסוכה צלחות שגמרו לאכול בהם, אבל כוסות אי"צ להוציא גם אחר שנשתמשו בהם, לפי שאינן נמאסות, וגם אין קבע לשתייה ופעמים יחזור וישתה בהם (שו"ע תרל"ט א' ובמ"ב סק"ג).

ג. אין להשהות בסוכה את הספל של נטילת הידים, וכ"ש את המים שנטלו בהם הידים לסעודה, ואין צ"ל המים של נט"י שחרית שנוטל להעביר הרוח רעה. (מ"ב שם סק"ד ובביה"ל ד"ה אבל) ולכתחילה

עדיף שיטול ידיו לסעודה חוץ לסוכה. אבל נט"י שלאחר השינה, מאחר שלכתחילה אין לילך ד' אמות בלא נטילה, מסתמא יכול ליטול בסוכה ויוציאם מיד.

ד. מנהג העולם להיזהר מלהכניס סירים לסוכה. והכלל בכל זה הוא, דדברים שאין דרך האדם להכניס בביתו לחדר שבו הוא סועד, יש לו להימנע מלהכניסן לסוכה. (מ"ב סק"ה ושעה"צ שם סק"י) אכן אם הם סירים נאים שדרך להביאן בביתו, רשאי להכניסן לסוכה, אך מיד לאחר שיערה תכולתן לצלחות יוציאם.

ה. אסור לשטוף כלים מלוכלכים בסוכה, משום דהוי שימוש בזוי, אבל לשטוף כוסות מותר. (סק"ט)

ו. אסור להטיל מ"ר בסוכה אפי' לתוך כלי.

ז. מותר לישון בסוכה כדרך איש אשתו בסוכה כדרך שנוהג כל השנה בביתו, ואין בזה משום ביזוי סוכה. ואף אם יש בה קישוטים עם פסוקים או ציטוטים מחז"ל, אין צריך לכסותם.

ח. עבר והשאיר בסוכה כלים בזויים או עשה בה תשמיש בזוי, אין הסוכה נפסלת מחמת כך, ומ"מ לכתחילה אין לברך "לישב" כל זמן שהם בתוכה. (שעה"צ שם ס"ק י"ג)

אכילה החייבת בסוכה

א. מדינא, חיוב האכילה בסוכה, הוא על אכילת פת יותר מכביצה, שזו אכילת קבע, ובפחות מזה מותר לאכול חוץ לסוכה (ס"ב).

ב. פת הבאה בכיסנין, או תבשיל מחמשת מיני דגן, נחלקו הפוסקים אם דינו כפת שחייב ביותר מכביצה, או שפטור בזה. אבל אם אוכל בחבורה או שאוכל שיעור שקובע עליו סעודה, לכו"ע חייב בסוכה. וקביעות תלוי בו דאם אוכל פת הבאה בכיסנין במקום סעודה קבועה, אע"פ שאוכל פחות מד' ביצים, חייב בסוכה. (ביה"ל ב' ד"ה אם קובע)

ג. ולענין ברכת לישב בסוכה על פת הבאה בכיסנין ועל חמשת מיני דגן, לכאורה אין מברך אלא אם קובע עליו סעודה, ולא סגי ביותר מכביצה (ס"ק ט"ו). ואם מקדש בשבת ויו"ט ואוכל מזונות, חשיב קובע סעודה ומברך "לישב" (ס"ק ט"ז).

ד. אם אוכל מזונות בסוכה ואינו קובע עליהם סעודה, כתב המשנ"ב שמעיקר הדין לא מברך, אך נהגו העולם לברך, וכדי לצאת מחשש ברכה לבטלה ימשיך לשבת בסוכה כדי שתחול הברכה גם על הישיבה. ופסק מרן הגריש"א זצ"ל, שישביה חשובה שמצריכה ברכה, היא כחצי שעה. וכן אם הולך לישון מיד אחרי האוכל, יכול לברך.

ה. מי שאוכל פירות או שותה משקה ואפילו יין, אין חיוב מדינא לאכל בסוכה, וי"א שאם קבע לשתות יין ובפרט עם בני חבורה, חייב בסוכה (ס"ק י"ג).

ו. שאר מאכלים כמו בשר דגים וגבינה, פטורים מסוכה, אמנם ראוי להחמיר שאם אוכלם בקביעות, יש לאכול בסוכה (ולא יברך). והמחמיר על עצמו שלא לאכול ולשתות מחוץ לסוכה אפי' מים, הרי זה משובח (ס"ב וס"ק ט"ו).

ז. היושב בסוכה ומתכנן לאכול לאחר זמן, יברך רק בשעת האכילה ויפטור בזה את הישיבה שישב קודם (ס"ק מ"ו), ודוקא שבדעתו לאכול אח"כ פת. אך אם יושב בסוכה ודעתו לצאת יציאה גמורה לפני שיאכל, יברך על הישיבה לבד (ס"ק מ"ח). ולדעת מרן הגריש"א זצ"ל צריך שישב לפחות חצי שעה כדי שיוכל לברך על הישיבה.

ח. המברך "לישב בסוכה" על מזונות וכו"ל, יש להיזהר שלא להפסיק בין ברכת מזונות לאכילה בברכת "לישב בסוכה", כיון שאינו חייב מדינא לאכול את המזונות בסוכה, ולכן יברך קודם "לישב בסוכה" ואחר כך על המזונות.

ט. אמנם אם אוכל מזונות בקידוש שאז חייב מדינא בסוכה, (כמבואר במ"ב ס"ק ט"ז) נמצא שהסוכה היא צורך האכילה, ויברך "לישב בסוכה" לאחר ברכת המוציא קודם שיטעם. (שו"ע תרמ"ג ס"ג) ואם מקדש ואוכל פת בלילה שיש נוסח קידוש מברך קודם ששותה, (רמ"א שם), וביום אם מקדש ואוכל פת יש ב' דעות במשנ"ב (שם סק"ט) אם יברך קודם ששותה או יברך אחר ברכת המוציא, ודעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד.

י. ולפי"ז כשמבדיל במוצאי שבת או יו"ט, שאינו חייב בסוכה על שתיית היין, אין לברך "לישב בסוכה" לפני ששותה את היין, כדי שלא להפסיק בין ההבדלה לשתיה, ואפילו דעתו לישב שם זמן מרובה שאז צריך לברך על הישיבה. אמנם יש שישבו את המנהג לברך, ויש שאמרו שמקור המנהג הוא מזמן שאכלו מלווה מלכה מיד לאחר הבדלה, ובזה ההבדלה היא צורך הסעודה כקידוש, ולכן לא הוי הפסק.

פרק ג

הלכות חול המועד

הקדמה להל' חול המועד

א. מבואר ברמב"ם (ר"פ א' מהל' יו"ט) וז"ל חולו של מועד אע"פ שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא מקרא קודש והרי הוא זמן חגיגה במקדש, אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהם קדושה כלל.

ב. במשנה אבות (פ"ג משנה י"א) "המבזה את המועדות" אין לו חלק לעוה"ב, ופרש"י חילל חולו של מועד בעשיית מלאכה, או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ובשתיה, דהואיל ואינם חמורים כיו"ט אינו חושש לשומרם, כל אלה נפקי מ"כי דבר ה' בזה" שנהוג בהם מנהג בזיון עכ"ל.

ג. המ"ב (סס"י תק"ל) מביא דברי כל בו וז"ל בחוה"מ יש איסור גדול בשחוק יותר ממלאכה, שכונת הי"ת בנתינת המועד היתה כדי להדבק ביראתו ואהבתו ולעסוק בתורתו התמימה עכ"ל.

ד. כתב הפלא יועץ וז"ל: יש דברים שנראים קלים ואדם דש אותם בעקביו עליהן אמרו שהעובר עליהן אין לו חלק לעוה"ב, ובפרט בענין חוה"מ רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיז"ט נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר ועבירה גוררת עבירה, וה' הטוב יכפר בעדו, והאיש הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפ"י סופרים איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת ולא יעבור, וידוע מאמרם ז"ל שלא ניתנו שבתות ויו"ט לישראל אלא לעסוק בתורה, וביותר ידחל וירא דחוה"מ שהם ימי הדין, שבפסח העולם נידון על התבואה ובחג על המים וגמר הדין בהושענא רבה והפנקס פתוח לדונו ע"פ מעשיו וראוי לאזור חיל ודי בזה למי שיש לו לב עכ"ל.

ה. לא נתבאר להדיא גדר מלאכה בחוה"מ מה היא האם כמלאכות שבת ויו"ט או לא, מדברי הביאור הלכה (תרל"ט ד"ה אינו מותר) נקט דאסור לחתוך בד לפי מדה כיון שיש בזה מלאכת מחתך, ומוכח דס"ל גדר מלאכה בחוה"מ כמו מלאכה בשבת אע"פ שאין שוים לגמרי מ"מ יסודם שוה. והחזו"א (או"ח קל"ה ד"ה רא"ש וכו') נוקט שנראה מדברי הרא"ש שאין דיני חוה"מ תלויים במה שנכלל בל"ט מלאכות אלא מלאכה שאינה מלאכת טורח ועמל לא נאסרה לצורך סחורה, ומוכח מהמבואר בגמ' (מו"ק ו:) שהשקיה אע"פ שהיא מה"ת מותרת באופנים מסוימים לצורך הרוחה אם יש בה מעט טרחא.

ו. בספר רוח חיים להגר"ח פלאג'י (תקמ"ב אות ב') כתב שאם אדם מוציא עבור חוה"מ בין שמוציא עבור כבוד היום ובין עבור שמירת היום ממלאכות, מקבל משמיא כפול ממה שהוציא, ומצינו

בגמ' (מ"ק י:) דרבינא נזדמן לו למכור סחורה במחיר גבוה ולא רצה למכור במועד ואחר המועד זימן לו הי"ת קונה שקנה במחיר כפול, ואומר דד"ז מרומז בשם מועד דאות מ' גמטריה ארבעים ושלושת אותיות שאחריה ו' ע' ד' גמטריה שמונים דמה שמוציא למועד מקבל כפול ולמד זה מכתבי האר"י.

האם איסור מלאכת חוה"מ מה"ת

ז. מבואר בביה"ל (סי' תק"ל) דנחלקו הראשונים אם מלאכה בחוה"מ אסורה מה"ת או מדרבנן. הרי"ף ודעימיה (השאלות האשכול הרי"א גאות ורש"י, ורשב"ם ור"ץ ממין בשם רבותיו ושיבולי הלקט) כתבו שזה אסור מה"ת חוץ ממה שהתירו חז"ל. הרמב"ן ודעימיה (הרשב"א סוף פ"ק דע"ז והריטב"א כאן) כתבו דמה שאינו צורך המועד ואינו דבר האבד אסור מה"ת, וצורך המועד מותר גם מלאכת אומן וגם עם טרחא יתירא וכן דבר האבד אע"פ שאינו צורך המועד מותר, אע"פ שיש בו טירחא יתרה, חז"ל אסרו קצת מלאכות אמנם עיקר חוה"מ ודאי מה"ת ולדינא הב"ח נוקט כן ומביאו המג"א, ומביאור הגר"א משמע ג"כ דפוסק כן.

ח. הב"י פוסק לדינא דמלאכת חוה"מ אסורה מה"ת, וכ"פ השאג"א, וי"א שזה מדרבנן

ט. נפק"מ לדינא אם מזדמן ספק בדבר מסויים אם יש להחמיר בו כספק דאו' לחומרא אמנם בהני שלדעת הרמב"ן וסייעתו הם מדרבנן יש להקל.

איסור מלאכה בחול המועד

תספורת

א. כתב השו"ע (תקל"א א') מצוה לגלח בערב יו"ט כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ומותר לגלח בעיו"ט גם אחרי חצות מלבד ער"פ שזה כיו"ט מטעם שזה זמן שחיטת קרבן פסח.

ב. בחוה"מ אסור להסתפר ולהתגלח, ואע"פ שדברים שהם צורך גופו מותר בחוה"מ, שאני תספורת שחששו ואסרו מטעם שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. (מ"ב סק"ג) ומה"ט אסור להסתפר גם ע"י גוי. (ביה"ל ד"ה איך) וגם אם גילח קודם החג דבזה אין טעם שלא יכנס כשהוא מנוול ג"כ אסור דהרואה שגילח במועד לא ידע שגילח בעיו"ט ויסבור שמותר לגלח במועד.

ג. לספר קטן אם יש לו צער מחמת ריבוי שעריו או כינים, מותר לספרו ואפי' בפהרסיא דהכל רואים שהוא קטן, ואע"פ שהיה יכול להסתפר קודם המועד אין קונסים הקטן משום אביו. (ש"ע שם ו' ומ"ב ושעה"צ) ומשמע דלכתחילה יש לספר הקטנים קודם יו"ט, אבל אם אין צער אסור לגלחם במועד.

ד. קטן הנראה כגדול מסתפק המג"א שמא אסור בפהרסיא.

ה. בשע"ת (סק"ז) כתב שמותר להשהות תספורת חלאקה של קטן לחוה"מ כדי להרבות שמחה במועד, ושמעתי דיש המפקפקים בזה, אמנם העידו בפני שבאו עם קטנים בחוה"מ לחלאקה קמיה רבינו בעל האבי עזרי צ"ל וגזר שערות לילד חלאקה.

ו. מותר לגלח השפם אע"פ שאין מעכב האכילה, ואם יש פצע בראש ומצטער כל גופו עי"ז, וצריך לגלח עבור הרפואה מותר. (ש"ע שם ס"ח ומ"ב, וביה"ל) ואם היה יכול לגלח קודם יו"ט אין פשוט, עיי"ש בביאור הלכה.

גזירות צפרנים

ז. דעת השו"ע (תקל"ב א') דמותר לגזוז צפרנים בין יד ובין רגל דלא גזרו בזה שיכנס כשהוא מנוול, והרמ"א מחמיר שנקט שיש גם בזה הטעם שלא יכנס כשהוא מנוול, ואם גזז ציפורניו מעיו"ט מותר לגזוז במועד, ואע"פ שבתספורת אסור מ"מ בזה שיש דעות המקילים לכתחילה לגזוז לא מחמירים בזה, ומשמע דוקא גזז מעיו"ט אבל אם היו קצוצים שלא היה מה לגזור לא.

ח. האיסור לגזוז ציפורניו הוא דוקא בכלי, אבל ביד או בפה מותר, ומבואר בגמ' דהגוזז צפרנים בפיו אין בזה משום מיאוס. (מ"ב סק"ג)

ט. מותר ליטול ציפורניים לצורך טבילת מצוה, ומותר גם ע"י כלי כמו בחול, (רמ"א שם) אם חל טבילה במוצאי יו"ט האחרון יש לגזוז במוצאי יו"ט ולא בעיו"ט. (הגרשז"א שש"כ פ' ס"ו הע' קל"ה)

י. צפרניים גדולות שעושות חציצה בנט"י אין לגזוז שהרי אפשר לנקותם. (שע"ת תס"ח, וכו"מ בפסקי הגרי"ש עמ' רפ"ג)

רפואה

יא. כתב השו"ע (שם ס"ב) כל רפואה מותר בחוה"מ.

יב. כתב האגרו"מ (או"ח ח"ג סי' ע"ח) הרוצה לעשות טיפול רפואי שאין דחוף כגון טיפולי שיניים וניתוח שאינו דחוף, אם יש עתה צער אפי' קטן מותר, אבל אם אין צער כלל וגם אין לחוש שיהיה קלקול יותר אסור, כיון שזה מלאכה גמורה, ואע"פ שהתירו רפואה מלאכה גמורה ג"כ כמבואר במ"ב (סק"ה) מ"מ זה דוקא בדבר הנצרך לעתה אבל כשאין צורך לזה עתה ואפשר אחר המועד אסור, ודעת מרן הגריש"א זצ"ל דמותר טיפול שיניים אפי' אין כאבים דמ"מ זה רפואה אבל ישור שיניים ל"ח רפואה ואסור. (מבקשי תורה חוה"מ עמ' תס"ח. ועיין בשש"כ פרק ס"ו הערה פ"ח).

מיבוס

יג. כתב השו"ע (תקל"ד א') אין מכבסין במועד ומיירי לצורך המועד, ואעפ"כ אסרו מטעם שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול.

יד. מותר לנקות לצורך המועד לכלוך קטן בבגד גם ע"י מים ומברשת, דבזה ל"ש הגזירה. (מרן הגריש"א שם ס"ק ל"א)

טו. בגד שהתלכלך במועד ואם ישאר כך עד אחר המועד יתקלקל מותר לכבסו דנחשב דבר האבד, (שם ס"ק ל"ג) אבל נתלכלך קודם המועד אסור.

טז. כתב הרמ"א (שם) דבגדי קטנים ביותר אותם שמלפפים בהם ומשתינים ומוציאים רעי בהם מותר לכבס אפי' ד' וה' בפעם אחת כי צריך להרבה מהם כל רגע עכ"ל.

יז. גיל הקטנים אין תלוי בשנים רק כאלו שאין משגיחים על בגדיהם לשמור על נקיונם מותר.

יח. בגדי קטנים שנתלכלכו אם יש אחרים ראויים ללבוש אסור לכבס, ומ"מ אם המלוכלך יותר יפה מותר לכבסו כיון שחז"ל התירו לצורך קטנים אלו ורק כשיש לו בגד יפה כזה אסור. (מבקשי תורה חוה"מ עמ' תס"ה בשם האג"מ)

יט. כשמכבסים בגדי קטנים אסור להוסיף עליהם בגדי גדולים, גם אם זה לצורך המועד וגם אם עי"ז מתכבסים הבגדים עי"ז יותר טוב. (מרן הגריש"א זצ"ל שם סע' ל')

כ. גדול שנגמרו לו כל הבגדים ואין לו מה ללבוש אעפ"כ אין היתר לכבסו ומה שהתירו למי שאין לו אלא חלוק א', זה משום שאזוהו מוכיח עליו שיש לו רק בגד א' אבל בזמנינו דאין ראייה זו אסור אפי' שמכבס בצינעה בביתו, דהוציאו היתר דכיבוס ותספורת מהיתר דצורך המועד ועתה נידון כדאז' לאיסור בחדרי חדרים. (שש"כ פס"ו הע' ר"מ בשם הגרשז"א זצ"ל)

כא. ולכן אם אין לו עוד בגדים יקנה חדשים. (מרן הגרשז"א זצ"ל)

טלטול בחוה"מ

כב. פוסקי זמנינו דנים האם יש איסור טלטול במועד כמו ביו"ט, אם מטלטל שלא לצורך ונפק"מ אם צריך להוציא מכיסו דברים שאינם לצורך המועד.

כג. מדברי הביה"ל (תקל"ו א' ד"ה ומותא לרכוב) משמע דאסור אמנם בשו"ת שה"ל (ח"ו סס"י ס"ח) אומר מסתימת הפוסקים משמע שאין איסור, ובחזו"א (או"ח קל"ה ד"ה רא"ש) כתב דאין איסור, ובאורחות רבינו (ח"ב עמ' קכ"א) מובא שהחזו"א עצמו החמיר בזה.

כד. ומובא שביאר החזו"א שחז"ל החמירו בחוה"מ במלאכות חשובות והקלו בשאינם חשובות ואין אנו יודעים איזה חשובה ואיזה לא ויתכן דגם הוצאה מלאכה חשובה היא ונאסרה.

כה. במאירי (מור"ק י"ח: ד"ה אין כותבין ספרים) התיר הוצאה, וכ"מ בישועות יעקב (תר"ל סק"א) דאין איסור הוצאה בחוה"מ.

כו. מרן הגריש"א זצ"ל פסק שהמחמיר ע"ע שלא להוציא בחוה"מ שלא לצורך כלל במקום שבשבת יש בזה איסור תע"ב. (מבקשי תורה חוה"מ עמ' תע"א)

כז. יסוד המח' מה הם המלאכות האסורות במועד המשנ"ב כתב שזה לפי מלאכות שבת ובחזו"א חלק ע"ז ואומר שהתירו בחוה"מ מלאכה שאין בה שום עמל וטורח כגון השקיה שמותר בחוה"מ אפי' שזה מלאכה והאיסור הוא מלאכות חשובות ולא התפרש מה נקרא חשוב ולכן מספק צריך לחשוש למלאכות, ולכן אם סוברים שזה כעין מלאכות שבת אז גם הוצאה בכלל אך החזו"א אוחד שזה לא משום מלאכות שבת ולכן מותר ולעצמו החמיר כי אולי זה מלאכה חשובה.

דברים האסורים משום טירחא

כת. אסור להביא כלים לבית האומן אפי' שמותר לתקנם לצורך המועד, מ"מ הבאתם לבית האומן אסורה דנחשב טירחא. (תקל"ד, מ"ב ס"ק ט"ו)

כט. מותר לקחת דברים שהביאו לאומן לתקן קודם יו"ט, והאומן תיקנם אם הם צורך המועד מותר, אבל אם אינם צורך המועד אסור, בסיבת האיסור נאמרו ב' טעמים א' טירחא, ב' שיסברו שהאומן תיקן במועד, נפק"מ בין הטעמים אם האומן גר באותה חצר דאין טירחא אבל יש חשד שיאמרו שתקן במועד. (משנ"ב שם)

ל. חזינן מזה טעם טירחא אין זה כפשוטו טורח משא דמיירי גם בכרים וצלוחיות דאינם כבדים ומשמע דמחצר לחצר נחשב טירחא ונראה דטירחא היינו דבר שהוא זילותא דמועד דאין מכובד לזמן מועד שהוא מקראי קודש. (שו"ר בלבוש ס"א שאסור טירחא כדי שיחגוג וישמח ולא יזלזל במועד) ואם לוקח מאומן גוי שהוא באותה חצר דאין טירחא מ"מ אסור משום חשד שיאמרו שהוא צוה לאומן גוי לתקן במועד, (מ"ב שם), חזינן בזה כמה חמור מלאכת חוה"מ שחששו חז"ל בזה אפי' על כה"ג.

לא. הצריך כלים לצורך מצוה מותר לקחת מאומן גוי, אע"פ שאינם צורך המועד. (מ"ב ס"ק ט"ז) ומשמע דמאומן ישראל אסור גם בזה דהחשד ישראל חמור יותר.

לב. אסור לעבור דירה אפי' מכעורה לנאה, ולא לפנות כלים אבל מדירה שאינה שלו לדירה שלו מותר, כיון שיש שמחה לאדם שיהיה גר בשלו למעשה יש מפוסקי זמנינו שהורו כיום העברת דירה יש בה זילותא בהפרסיה במועד ואין לעבור דירה שלו, אא"כ יש הפסד גדול אם נשאר בדירה השכורה ובזה יודיע לשכניו גם במקום שיוצא וגם במקום שמגיע שזה סיבת העברת דירתו.

לג. העובר דירה באותה חצר, דאין טירחא כ"כ מותר, (ש"ע א') רחוב ללא מוצא נחשב כמבוי שאין מפולש שמבואר להתיר. (מ"ב סק"ו)

צחצוח נעליים

לד. מותר לצחצח נעליים באופן הרגיל.

מקח ומכר

לה. כתב השו"ע (תקל"ט א') כל סחורה אסורה אפי' כ"ש בין לקנות ובין למכור, ואפי' הלווה כסף ע"מ שיקבל יין או סחורה אחרת בפירעון חובו ואפי' באותה העיר אסור דמה שמקבל סחורה הוא עניין מקח וממכר, (סק"ב) ואפי' לא התנו שיתנו לו במועד אסור. (שם)

לו. הטעם דאסור מו"מ משום טורח. (משנ"ב סק"א)

לז. ולפמשנ"ת אם הזמין חפץ מסויים ושילם עליו קודם המועד כארזון וכדו' אין לקבלו במועד ואפי' אם החפץ כבר קנוי לו דאין כאן מו"מ, כתב ביה"ל (ד"ה בפירעון חובו) שאסור להסיע ממונו ממקום למקום, אך אם יהיה הפסד (אפי' מועט) אם לא יקבל עכשיו מותר, ומבואר בדבריו דאפי' חשש הפסד מותר.

לח. אם נזדמן לאדם רווח מרובה במועד ורוצה לעשות הפעולה להרויח ובגלל זה יוציא יותר לשמחת יו"ט, אם זה רק אם זה ממקח וממכר מותר אך עבודה של מלאכת אומן אסור, ומקח וממכר מותר רק בצינעה ובפהרסיא אסור. (רמ"א א' ומ"ב)

לט. המצומצם במעות וא"א לו להוציא בריוח לשמחת יו"ט, מותר לו למכור סחורה, ואפי' אין בזה ריוח מרובה, ומותר גם בפהרסיא כדי שיוכל להוציא בריווח לשמחת יו"ט. (שו"ע ס"ד שם, ושע"צ ס"ק ר')

מ. מותר לפרוע חוב במועד, וגם מותר לתובעו בב"ד שיכפוהו להחזיר כיון שמחזיר כסף ולא הוי סחורה ל"ח כמו"מ ומותר, (שו"ע ס"ב ומ"ב) ומיירי בין בחוב מחמת הלואה ובין בחוב מחמת שקנה סחורה כיון שזקף המכר במלוה נחשב כהלואה ומותר לגבות חובו ואפי' מצוי לו אחר המועד. (שו"ע ס"ג)

מא. מותר למכור סחורה שאם לא ימכרנה עכשיו יפסיד מהקרן, ואפי' אם הוי רק ס' הפסד מותר. (שו"ע ס"ד וביה"ל ד"ה יפסיד)

מב. מותר למכור סחורה כדי שלא יגיע לידי הפסד ממון או כדי לפרוע חובתיו שזמן החזרתם הוא במועד, אבל אם לא יפסיד מהקרן אסור מו"מ אפי' שנראה לו שיכול להרויח הרבה כסף בזה דמניעת ריווח ל"ח הפסד. (מ"ב ס"ק ט"ו)

מג. דברים הנצרכים למועד ואינם מתקיימים להרבה זמן כגון ירקות ומוצרי חלב, מותר לקנות במועד, ומוכרים בחנות כדרכו בחול, דהכל יודעים שהוא לצורך המועד, ופותח החנות כדרכה בחול. (ש"ע ס"י)

מד. מוכרי פירות וכסות וכלים שמתקיימים, ויש חשד שקונה שלא לצורך הרגל אלא בשביל אחר המועד, אם החנות פתוחה לרה"ר יש לסגור דלת אחת ולנעול אחת, שיבינו שאין מוכרים כדרך אבל אם החנות במבוי שאין מפולש או בזוית שאינו ניכר, פותח כדרכו. (ש"ע י"א)

מה. המוכר בביתו דברים מסויימים מותר למכור ולקנות לצורך המועד אבל שלא לצורך המועד אסור וגם בצינעא. (מ"ב ס"ק ל"ו)

מו. הצריך לקנות לצורך המועד דבר המתקיים, באופן שמוותר לו לקנות, והחנות פתוחה כרגיל ושלא כדין, ל"צ מדיני מו"מ במועד לימנע מלקנות שם דהקונה עושה כדין. (פסקי הגרי"ש סע' פ"ו)

מז. אם מוכרים בחנות גם דברים המתקיימים וגם שאין מתקיימים כצרכניה, ל"צ לעשות שינוי בפתיחת החנות ומותר לפתוח כרגיל. (שם סע' פ"ח)

מח. הקונה לצורך המועד ורוצה להוסיף ולקנות עוד דבר מסויים שאינו צורך המועד אם אין בזה תוספת טירחא מותר. (שם סע' פ"ט)

מט. חנויות שמחליפות כסף, נחשב למסחר גמור. (ש"ע סי"ד, ומרן הגרי"ש"א זצ"ל)

נ. כתב השו"ע (ס"ה) דבר שאינו מצוי תמיד אחר המועד כגון שהגיעו לכאן ספינות או שיירות שמוכרים דברים בזול, או קונים ביוקר מהרגיל ולא יהיו כאן לאחר המועד, אם אין טירחא גדולה לקנות ולמכור אצלם מותר, ואם יש טירחא גדולה, אם הוא איש שעסקו ומחייתו במסחר ירידים, נחשב כדבר האבד ומותר. (ביה"ל ד"ה ואפי') אבל אם אין עסקו ומחייתו בזה אסור כיון שיש טירחא גדולה.

נא. בדברים אלו אין למהר להקל דמבואר בגמ' (מ"ק י:): דהיה לרבינא סחורה שנזדמן לו למוכרה ביוקר שהיה מקבל עליה שש אלפי דינרים, ולא רצה לעסוק בזה בחוה"מ ואחר המועד מכר ב"ב אלפי דינרים.

מלאכת דבר האבד

נב. דבר האבד הותר בחול המועד, אך יש בזה כמה פרטים ואופנים שיש לנהוג בהם.

נג. אסור לכוין מלאכתו למועד ואפי' זה רק טירחא, ואם כיון אסור לעשות אע"פ שיתקלקל או יאבד. (תקל"ח ב', משנ"ב ס"ק י"א, שעה"צ סק"ה) אך אם שכח לתקן בעיו"ט מותר לתקן במועד. (תק"מ ד' ומ"ב וביה"ל)

נד. גדר דבר האבד, אם ב"א מחשיבים את זה להפסד וטורחים משום זה, (רמב"ן סוף הל' יו"ט וחווה"מ) ולכן מותר לכבות מוצרי חשמל מיותרים אע"פ שהכיבוי אינו מונע הפסד ממש, אבל כיון שאם יהיה דלוק כל המועד יהיה הפסד, וגם דרך בנ"א לחשוש לזה, וגם אין בזה שום טירחא, דמצינו דמותר להשקות צמחים כדי שיגדלו יותר כשאין בזה טירחא כלל.

נה. דבר האבד נחשב רק אם עיקר הדבר אבד, אבל אם זה רק מעט קלקול אסור, ואם עיקר הדבר יהרס כגון נעליים קרועות שאם לא יתקנם יקרעו יותר, תלוי אם מתקלקלים לגמרי ע"ז הוה דבר האבד, אבל אם אין מתקלקלים לגמרי רק נקרעים יותר ל"ח דבר האבד. וגם אם יכולים להיקרע לגמרי אם יש לו נעליים אחרות אסור לתקנם. (תקמ"א ד' ומ"ב)

נו. מנעול דלת של כניסת הבית שהתקלקל, ויש חשש שאם לא ינעלו יבואו גנבים מותר לתקן אפי' מעשה אומן. (תקמ"ב א', מ"ב סק"ה) ומותר גם לשלם לאומן ע"ז אע"פ שבכמה דברים אסור לעשות בחוה"מ בשכר. (רמ"א שם) אמנם אם אפשר להשיג אומן גוי לא יעשה ע"י ישראל. (מ"ב שם סק"ה) והטעם מסתמא כיון שאינו ודאי אבד.

נז. דלת שהתקלקלה באופן שקשה לפותחה ולסוגרה, אסור לתקנה דל"ח דבר האבד. (פסקי הגר"ש כ"ה)

נח. כשעושה מלאכת דבר האבד ל"צ לעשות בשינוי אע"פ שבכמה דברים צריך. (תקמ"א מ"ב סק"י) אך ימעט בטירחא כמה שאפשר. (תקל"ז א' ורמ"א)

נט. גשמים דולפים לתוך הבית מותר לתקן מעשה אומן דחשיב דבר האבד משום שאין אדם גר בדירה סרוחה. אבל אם רק הוי חשש שיכנסו מים מותר לתקן רק בשינוי.

ס. דבר שיש ספק שאם לא יתקנו אותו עכשיו הוא יהרס, ונמצא שיש ספק אם הוה דבר האבד, לכא' תלוי אם מלאכת חוה"מ מה"ת צריך להחמיר בספק, ואם מדרבנן ל"צ להחמיר, אבל בביה"ל (ס"א ד"ה דבר) מוכיח ופוסק דאם החשש שיהיה דבר האבד הוא מצוי אם לא יעשה מותר אפי' אם מלאכת חוה"מ מה"ת ואם אין מצוי אסור גם לסוברים דמלאכת חוה"מ מדרבנן. ומביא רמב"ן שאומר שבס' יש לעשות בצנעא. וצ"ב מ"ט, החזו"א (קל"ד ס"ק י"ד) מבאר שכשיש ס' אם יאבד ה"ז כאבוד ודאי דשקדו חכמים לחוס על ממון ישראל ומצינו שיש מצות השבת אבידה אם מונח במקום שיש ס' אם יאבד, אך עדיין צ"ב מ"ט לא נימא ס' דא' לחומרא למ"ד מלאכת חוה"מ מה"ת. ונראה דמבואר היטב ע"פ מש"כ הריטב"א שהובא לעיל שהטעם שאסור מלאכה בחוה"מ כדי שלא יטרח וימעט עי"ז משמחת יו"ט, ובדבר האבד חששו שיהיה לו צער מאבדתו וימנע משמחת יו"ט, ולכא' א"ש בדבר המצוי גורם דאגה לאדם שיפסיד ולכן התירו, אבל בדבר שאין מצוי אין גורם דאגה ולכן לא התירו.

סא. הרמב"ן (פסקים עמ"ס מו"ק ד"ה בדבר האבד יפה) מביא ראב"ד שהפסד בדבר האבד נחשב לפי הטורח דבטורח מועט מותר גם במקום הפסד מועט, וטורח מרובה הותר רק אם הפסד מרובה.

סב. מותר לכתוב ד"ת ששומע, וכן מותר לכתחילה לשמוע ד"ת ע"מ לכתוב וכן אם מתחדשים לו חידו"ת מותר לכותבם ואפי' יודע שיזכור אותם אחר המועד אך כיון שיצטרך עוד פעם להיכנס לעניין נמצא מאבד מזמנו דכל הזמן יש חיוב ללמוד. (תקמ"ה ט' ומ"ב) ול"צ לכתוב ראשי פרקים אלא יכול לכתוב כרגיל.

אמירה לגוי

סג. כתב השו"ע (תקמ"ג א') דכל דבר שאסור לעשות במועד אסור לומר לגוי לעשותו, והטעם כתב המשנ"ב שחז"ל עשו מועד כשבת ויו"ט.

סד. גם דבר שאינו מלאכה גמורה רק נראה כעושה מלאכה כגון להכניס בהמות לשדה ע"מ לזבלו, אסור לומר לגוי. (ת' סי"ד)

סה. ובדבר האסור משום טרחה, כגון לקנות סחורה ולמוכרה, אסור לומר לגוי שיקנה עבורו. (ביה"ל תקל"ט א' ד"ה בין לקנות)

סו. דבר שמעיקר הדין מותר אמנם נהגו שלא כגון כיבוס בגדי פשתן, כתב המשנ"ב (תקל"ד י"ד) שמותר לתת לגוי לעשותו.

סז. וכן במקום ספק דבר האבד באופן שאין מצוי ההפסד ואסור ע"י ישראל מ"מ התירו ע"י גוי. (מ"ב תקל"ג סק"א)

כבוד ועונג ומצות שמחה

מקרא קודש

א. בחוה"מ נאמר מקרא קודש, ולכן צריך לכבדו באכילה ושתיה יותר מחול, אבל ל"צ כמו ביו"ט, דיו"ט נחשב יותר מקרא קודש מחוה"מ. (מ"ב סק"א, שעה"צ תק"ל סק"ד) ובמועדים וזמנים כתב (ח"א סי' ל') שיש מצות עונג בחוה"מ.

ב. במשנה (אבות ג' י"א) כתוב המבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב, ופרש"י והרע"ב שזה הנוהג בהם מנהג חול, במלאכה או באכילה ושתיה.

ג. אין חיוב לאכול פת בחוה"מ, אך יש מצוה לקבוע סעודה על פת פ"א ביום ופ"א בלילה, (מ"ב שם סק"א) והטעם דמצוה לכבדו באכילה ושתיה, ועיקר האכילה הוא לחם, ומצוה להשוות חוה"מ ליו"ט בזה. (שעה"צ סק"ו)

ד. גם חייבים לכבד המועד בכסות נקיה שלא ילבש בגדי חול אלא יותר טובים, אמנם ל"צ ללבוש בגדי יו"ט וגם לא בגדי שבת, אמנם בגדי המועד יהיו יותר יפים מחול, ומוכח מהמשנ"ב דאם לובש בגדי שבת או יו"ט ול"ח שממעט עי"ז כבוד שבת.

שמחה במועד

ה. כתב במשנ"ב (שם) שם דמצות ושמחת בחגך קאי גם על חוה"מ, ולכן יש חיוב לשתות יין כל יום מימי חוה"מ. (ביה"ל תקכ"ט ד"ה כיצד משמחין)

ו. לכתחילה יש לשתות רביעית יין. (מרן הגריש"א זצ"ל מכתב קובץ מבקשי תורה ח"ב עמ' רע"ג) אמנם ראיתי בשמו דאם קשה לו יכול לשתות מלא לוגמיו.

ז. לא מקיימים את המצוה ע"י שתיית מיץ ענבים, דאינו משמח. (הגר"מ פיינשטיין, והגריש"א, שבות יצחק פסח פ"י אות ד')

ח. יין המעורב עם מיץ ענבים שניכר טעם היין מקיימים בזה מצות שמחה. (שם)

ט. אין חיוב לאכול בשר רק בזמן שיש שלמי שמחה, אך יש מצוה באכילת בשר. (ביה"ל שם) ולכן לכתחילה יש לאכול בשר ולא עוף. (דרכ"ת פ"ט ס"ק י"ט, והגריש"א) אך אם קשה לו יכול לאכול עוף דגם בזה יש קצת שמחה. (יד אפרים גליון שו"ע יו"ד סי' א' ס"א, שו"ת שה"ל ח"ג סי' י"ח אות ב')

י. כתב הטור (תקכ"ט ג') וז"ל מדת חסידים אשר השם לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו, בעת שמחתם אז יותר ויותר מברכים ומשבחים להקב"ה אשר שמחם, ויאמר אדם בלבו בעת שמחתו והנאתו אם כך היא שמחת עוה"ז אשר היא הבל, כי יש אחריה ותוגה וצער, א"כ מה תהיה שמחת לעוה"ב התמידית שאין אחריה תוגה, ויתפלל להקב"ה שיטה לבו לעבדו ולעשות רצונו בלב שלם ושישמחנו בשמחת העולם ויזכנו לחיי העוה"ב לאור באור פני מלך חיים. עכ"ל.

יא. כתב בשאגת אריה (ס"ט) שיש חיוב לעסוק בתורה ביו"ט מטעם שמחה דפיקודי ה' ישרים משמחי לב, וחיוב זה יותר מבשר ויין, כיון דבשר ויין שמחתו זמן מועט, ואילו ת"ת משמחו חצי יום, דחצי לה' היינו ת"ת הגורם שמחה, וחציו לכם לשאר שמחה.

יב. כתב השו"ע (תקכ"ט ב') שגם נשים חייבות בשמחה, ויש לקנות להם בגדים ותכשיטים כפי ממונו, ובביאור הלכה (ד"ה כפי) כתב דאם אין ידו משגת יקנה להם לכל הפחות מנעלים חדשים, ומשמע דוקא בזה יוצא שזה כעין לבוש אבל לא בשאר דברים. (מרן הגריש"א זצ"ל)

יג. כתב שה"ל (שו"ת ח"י סי' פ אות ג') שאם יש לאשה בגדים די הצורך ותכשיטים אין חיוב לקנות אלא משמחה בדברים אחרים, וכתב עוד (סי' קכ"ד) שצריך דברים הבאים מחמת שמחת היום כגון פרחים ומיני מתיקה וכה"ג או טיול לשמחת היום שגורם הרחבת הדעת אבל נתינת ספר שגורם חדוה או מכשיר חשמלי שלא קשור לשמחת היום אין יוצאים בו יד"ח.

יד. בהליכות שלמה (ח"ב עמ' ר"י) כתוב דהגרשז"א זצ"ל פעמים קנה כלי בישול חדש לכבוד החג, וכן השיב לשואל דאם יודע באשתו שיגרם לה שמחה ע"י כלי מסויים מקיים המצוה ואפי' א"א להשתמש בו ביו"ט כיון דלמעשה גורם שמחה.

טו. יש חיוב שמחה גם על קטנים, וצריך לתת להם קליות ואגוזים, היינו מיני ממתקים שמשמחים אותם, (שו"ע תקכ"ט ב') ביש"ש (ביצה פ"ב סי' ה') כתב שחיוב שמחה של קטנים הוא משהגיעו לגיל חינוך, ויש שפירשו דכל שמבין שהיום יום אחר נחשב הגיע לחינוך בזה.

טז. מצות שמחה דיו"ט ומועד מוכח בפוסקים להדיא דיש בזה ב' עניינים, א' ניהוג שמחה ע"י הני דלעיל. ב' להיות שמח. וכ' בהליכת שלמה (ח"א פט"ז סק"ז) שלא רשאי להיות בעצבות אפי' רגע אחד, ומה"ט מביאים דאומר רבינו הגר"א דמצות שמחת יו"ט היא מצוה שקשה לקיימה. וכתב היראים (תכ"ז) ובשאג"א (סס"י ס"ה) ובברכי יוסף (תקכ"ט אות ב') שכל דבר שמוצא בליבו שמחה וקורת רוח באכילה ושתיה ובכל דבר ששמחה היא לו מצוה לעשותו.

יז. אין לחוש מלהוציא הוצאות לצורך שמחת חוה"מ, דכתב המשנ"ב (תי"ט סק"א) שהוצאות חוה"מ חוזרות לאדם כמו הוצאות שבת ויו"ט.

יח. חייבים לדאוג להאכיל גר ויתום ואלמנה ושאר עניים. (שו"ע תקכ"ט ב') ומי שנועל דלתי חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ולא מאכיל עניים ומרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, וגם בזוהר הפליג מאוד בעונש של מי שאינו נותן לעני מסעודתו, וכיון שיש כאלו המתביישים לבקש נהגו קודם יו"ט שהולכים לבתי עשירים לקבץ מהם כסף לאלו, ואשרי השמים עין ע"ז שמזכים לעצמם ומזכים לכל אנשי העיר.